

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

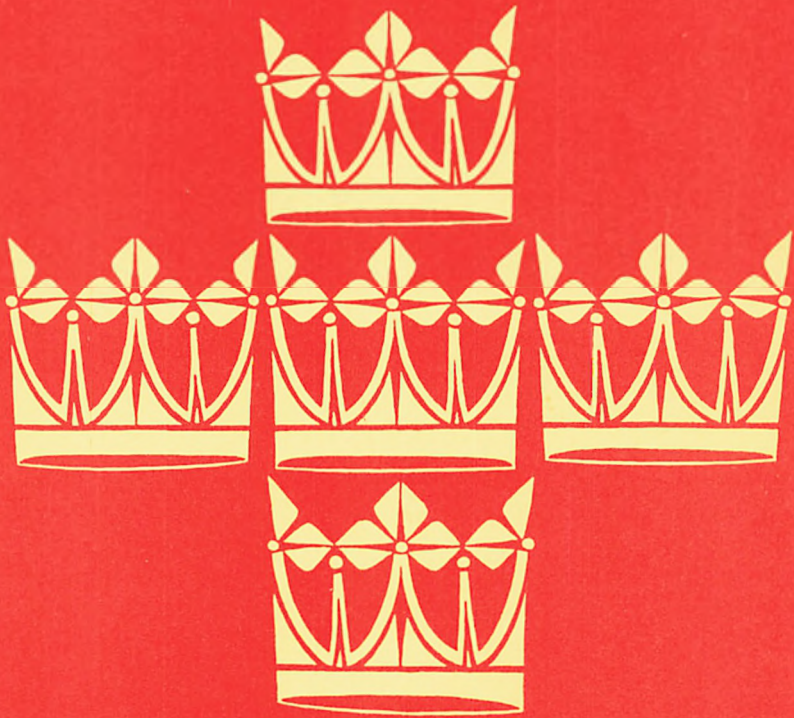
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

C. G. U. Scheffer:

Det kungliga mönstret i den medeltida heraldiken med särskild hänsyn till Albrekt av Mecklenburgs tronbestigning i Sverige 57

Sven Tito Achen:

Staven som symbol 69

Christopher von Warnstedt:

Ofrälse sigill i Smålands Kavalleriregementes räkenskaper 76

O. H. M. baron Haxthausen:

Eet land - to våbener 83

Bengt Olof Kälde:

Luthersk biskopsheraldik i Jerusalem 87

Ole Rostock:

Heraldik og svampe 89

Heraldica varia 93

Heraldisk litteratur siden sidst 102

Det kungliga mönstret i den medeltida heraldiken med särskild hänsyn till Albrekt av Mecklenburgs tronbestigning i Sverige

Av C. G. U. Scheffer

Vinjetten visar sigillet från år 1219 för Nicolaus II. Han introducerade tjurhuvudet som sigillbild för huset Mecklenburg. Den platta ännestillingen var den gamla typen för germansk kungakrona. Mecklenburgisches Urkundenbuch I: 258.

Första skedet: Valet av kungliga vapendjur.

Tristantapeten¹⁾: I:2; III:5-6; V:5,7-8; VII:1,7-8.

Romersk siffra syftar på bildrad uppifrån.

Arabisk siffra syftar på sköld inom bildrad från vänster.

Ottfried Neubecker, *Heraldik*, (1976), Illustration 58.

VID mitten av 1100-talet skapades, i och med att sköldheraldiken övertog fanheraldikens dominerande roll, förutsättningarna för systematiserade regler för kunga- och riksvapen. Av de gamla fanbilderna vandrade örn och lejon vidare till den kungliga sköldheraldiken med god symbolisk verkan och tidigt uppnådda, starkt stiliserade utformningar²⁾.

Kastar man en blick på kartan över europeiska territorialvapen i Ottfried Neubeckers redan citerade arbete finner man, att lejonvapnen dominerar med 35 nummer medan örnvapnen upptager 19³⁾. Detta stämmer väl med en anteckning i en gammal *physiologus*: *Est Leo regalis omnium animalium et bestiarum*⁴⁾. En

förklaring till lejonvapnets talrikhet, särskilt i Mellanuropa, uppges vara att de ansetts åskådliggöra den lokala furstemaktens styrka gentemot den valde kejsaren. Denne hade ju övertagit den antika örnen från det romerska riket. I det sammanhanget är det intressant att erfaras, att kranen av örnvapen är ett uttryck för det tyska rikets expansion, särskilt mot öster, där de vunna områdena säkrades av markgrevar⁵).

På de brittiska öarna och i de nordiska länderna blev lejonvapnen en självklarhet.

Som viktiga årtal för framväxten av den kungliga lejonheraldiken kan nämnas: England har 1189 ett upprest lejon men 1197 tre gående lejon i skölden och ett på hjälmen; Danmark omkring 1190 tre lejon (eller leoparder) på bladbeströdd grund; Skottland 1214 ett upprest lejon (inom liljesträng 1249); Sverige 1210-1216 två mot varandra (krönta) leoparder (Fleetwood, Svenska medeltida kungasigill, fig. 14) och omkring 1222 tre (krönta) leoparder; Norge 1217/36 ett upprest lejon. Antalet lejonvapen blev tidigt så stort att hänsyn måste tagas till tinkturerna för att skilja vapnen åt. Tinkturerna valdes ofta så att man erhöi s. k. motvapen. De mest kända fallen är Danmarks tre lejon, som blev blå på guld, medan grannlandet Sveriges uppresta lejon blev gyllene på blått; Englands uppresta lejon (1189) blev gyllene på rött medan grannlandet Skottlands uppresta lejon (1214) blev rött på guld; Flanderns uppresta lejon blev svart på guld, medan grannlandet Brabants blev gyllene på svart.

Med tanke på likriktningen är det stimulerande att stöta på Mecklenburgs tjurhuvud, som i sin styrka och otämdhet för landets inneväpnare måste ha tätt sig lika imponerande som lejonet eller örnen. Dessutom måste tjuren såsom hörande till den inhemska faunan ha känts

förtrogen. Framför allt är det av vikt för att rätt kunna förstå kung Albrekts framtida heraldiska tillvägagångssätt att hålla i minnet, att Mecklenburg redan genom sitt val av vapendjur anknutit till suveräna tankegångar.

Andra skedet: Kröning av de kungliga vapendjuren.

Tristantapeten: I:1⁶), 4; V:1, 4; VII:6.

Under det första skedet kom de suveräna vapenherrarna och rikena i stor utsträckning att symboliseras av de ställföreträdande vapendjuren. Dessa vann snabbt en säkrad ställning och har i många fall blivit bestående och kommit att karaktärisera den kungliga heraldiken.

Något regale blev emellertid aldrig de kungliga vapendjuren. För detta lade deras allt för snabbt växande popularitet hinder i vägen. Efter det att cirklarna vidgat sig till prinsar och högadeln var lejon och örnar på 1200-talet ett par av de vanligaste vapenmotiven hos fransk och engelsk adel. Redan under samma århundrade dök de upp i nordiska adelsköldar och stadssigill. För att komma till rätta med eller åtminstone hejda dessa nivellerande tendenser började de krönta huvudena att markera sin ställning genom att kröna sina vapendjur.

Sveriges leoparder förde kronor redan 1210-16. De danska får kronor 1232, Norges uppresta lejon förses med både krona och yxa 1280⁷).

Men när kommer de mecklenburgska furstarna in i sammanhanget? Mycket tidigt och med bestämd symbolisk syftning såsom framgår av följande redogörelse⁸).

Furst Nicolaus II (1219-1225) var den förste, som valde tjurhuvudet som bild på sitt sköldformade sigill av år 1219 (vinjett). Det enkelt utformade huvudet omges nedanför hornen av den till den platta

ännesringen begränsade kronan. Förmodligen önskade fursten, då han använde sig av tjurhuvudet, dokumentera sin kungliga härstamning, ty tjuren är den urgamla symbolen för det germanska kungadömet. Sannolikheten av denna förmodan styrkes av att tjurhuvudet redan från början framställes som krönt med den gamla typen av kungakrona, den platta ännesringen, som torde ha varit prydd med ädelstenar eller pärlor.

Efter landets delning 1227 mellan olika linjer efterträddes Nicolaus II av Johann I, som av denna anledning behöll tjurhuvudet. I hans första sigill 1229 bär tjurhuvudet en krona prydd med tre (synliga) från ännesringen uppskjutande liljestänglar. Ur mulen sticker om vildsvinsbetar påminnande tänder fram, vilket är ägnat att förstärka det vilda intrycket. (Fig. 1).

Wijnbergenvapenbokens målare (c:a 1280) svävade i okunnighet om att lejonen i Danmarks, Sveriges och Norges riksvapen skulle framställas som krönta. Däremot kände han tydligen väl till bruket att kröna vapenlejon som vi kan kon-

statera i fråga om vapnen för kungarna av Böhmen. Cypern. Tunis och Afrika⁹⁾.

Tredje skedet: Krönta huvuden.

Tristantapeten: II: lansstrid till häst, svärdsstrid till fots; III: 1.

Det tredje skedet innebar en viktig omläggning men knappast någon heraldisk vinning. Den betydde, att vapenherrarna själva framträdde i den heraldiska rollen. Därmed följde emellertid samtidigt att sfragistiska och numismatiska drag kom att trycka sin prägel på vapnen. Skulptural utformning och realism trädde i stället för heraldisk ytmässighet och stilisering.

Kungarna hade vant sig vid att trona på sina majestätssigill som både genom sin storlek och sin form passade för en sådan pose. Men den trekantssköld, som på denna tid var rådande, passade bättre för ett kungahuvud än för en helfigur. Det visade sig emellertid lika svårt att taga upp en heraldisk tävlan mellan ett kungahuvud och ett uppspärrat lejongap eller en trotsig örnpöfil som det varit mellan en mänsklig helfigur och ett upprest lejon eller en släkt örn. Motivet med de krönta huvudena medförde svårigheter både i fråga om färgsättning och stilisering. Det kunde inte hjälpas att de ofta kom att te sig realistiska och därför mer förde tanken till porträtt- än vapenkonst. Typiskt är att det krönta huvudet levde kvar inom den skulpturala numismatiken och sfragistiken, sedan den övergivits inom heraldiken.

Svenska mynt med krönt huvud förekommer redan i Knut Erikssons utmyntningar, senare även i Albrekt av Mecklenburgs. Ett krönt framåtvänt huvud är en så vanlig myntbild att den kan betraktas som numismatiskt allmängods¹⁰⁾.

Tristantapetens andra bildrad utgör en del av bildfrisen, som berättar om Tristanlegenden. Vi ser hur Tristan och Morolt drabbar samman, först i lansstrid

Fig. 1. Sigill från år 1229 för furst Johann I. Från kronans ännesring uppskjuter fyra bladformiga spetsar, en över pannan, en i nacken och en vid vardera tinningen. Mecklenburgisches Urkundenbuch I: 35.

till häst och därefter i svärdsstrid till fots. Morolt vänder i båda fallen vänster sida mot åskådaren och bär skölden över vänster arm. Man kan därför se hans vapenbild: en vit ansiktsprofil med gult hår och gul krona. Förvånansvärt nog växlar färgen på sköldfältet, rött vid lanskampen, grönt vid den därpå följande svärdskampen. Berättelsen gör en personförväxling utesluten. Under medeltiden trodde man att Morolt förde en talande vapenbild och tolkade den som ett morhuvud, en anspelning på namnet *Morolt*, hur nu detta kunde gå till med det blonda krönta huvudet. (Jämför vapnet för Bosnien på samma Tristantapet III:3: I gult en spjälkad grön gren med två mot varandra vända svarta morhuvuden.) Denna tolkning av Morolts vapen hängde av slentrian med till in på 1900-talet. Först Doris Fouquet rättade till detta på s. 85 i sitt ovan i not 1 omnämnda arbete genom påpekandet att den under medeltiden brukliga tolkningen inte kan passa in i detta fall; då endast ett krönt huvud – men ej ett morhuvud – är framställt. Morolts sköldemärke tyder enligt författarinnan »dass er für einen König kämpft«. Därmed har också detta vapen fått en förklaring, som adekvat infogar det i Tristantapetens imaginära kungliga heraldik.

I nästa rad av Tristantapeten finner vi ett framåtvänt krönt skäggigt huvud (III:1), som brukar tolkas som prästen Johans eller sultanens av Babylon. Prästen Johan var enligt sägner en kristen konung, vars rike bl. a. förlades till Indien (*Indorum rex*) eller till Abessinien (*Regnum presbyteri Johannis*), varför vapnets kungahuvud bäst synes passa in på honom.

Som heraldisk komposition har det framåtvända kungahuvudet stort intresse för Sverige på kung Albrekts tid.

Stockholms stads vapen visar i blått fält ett framåtvänt (ungdomligt) kunga-

huvud av guld¹¹⁾ och företer alltså i princip samma heraldiska komposition som det prästen Johan tillskrivna imaginära vapnet.

Stadsvapnets bild har tidigast påträffats i stadens sigill 1376. Vid slutet av 1400-talet tillkommer ett vapensigill med en ensam krona i skölden. Sambandet mellan de båda sigillen är påtagligt. Kronan i 1400-talssigillet utgör en förkortning av det krönta huvudet i sigillet av år 1376 och betecknar liksom detta Stockholm som konungens residensstad. Förkortningen av Stockholms stads sigillbild, då kronan lyftes av konungahuvudet och placerades i vapensköld, har sin stora principiella betydelse som parallellfall för det tänkta händelseförloppet vid tillkomsten av det svenska riksvapnet med en krona, för vilket skall redogöras i det fjärde skedet. (Verwohlt, H. T. 1962, Nr. 5: Fig. 5 o. 7).

Under nya tiden har det krönta huvudet i Stockholms sigill från 1376 ansetts syfta på rikets skyddshelgon Sankt Erik. Sedan Bengt Thordeman gjort sannolikt, att det krönta huvudet endast är en konventionell kungabild, har den utmönstrats ur Erik den heliges ikonografi. Perspektivet vidgas i Thordemans uttalande: »Det förtjänar i detta sammanhang observeras att det är just vid denna tid som Albrekt av Mecklenburg lanserar de tre kronorna som rikets vapen och att samtidigt det krönta framvända huvudet av samma typ som i Stockholms vapen efter engelsk förebild upptogs på de troligen i Stockholm präglade örtugarna. Det förelåg av allt att döma ett tydligt intresse för heraldiska reformer«¹²⁾.

Fjärde skedet. Renodlad kunglig symbolik (krona – kronor), uppnådd genom pars pro toto-metoden eller genom direkt bildval av en eller flera kronor.

Tristantapeten: I:10; III:9.

Det tredje skedets nya motiv, det krönta huvudet, hade medfört svårigheter i fråga om såväl färg- som formgivning. Utformningen kom att påverkas av ett numismatiskt-sfragistiskt tänkande, blev mer skulptural och realistisk i stället för heraldiskt ytmässig och stiliserad.

Heraldiken är emellertid som konstart så exklusiv, att den så småningom återfinner sin egenart. Den kungliga heraldikens problem med de krönta huvudena löstes lika radikalt som den gordiska knuten. Man löste bindningen mellan den symboliska och den personliga komponenten genom att kronan lyftes från kungahuvudet för att placeras i skölden och där ensam representera kungadömet (*pars pro toto*-metoden). Vid nyskapelser kom kronan från och med nu att bli den kungliga symbolikens figur par préférence. Den passade utomordentligt väl för en stiliserad utformning (III:9) och mångfaldigade kunde kronorna sammanställas i heraldikens ständigt varierande kombinationer (I:10). Detta bidrog till att hålla heraldiken levande och växlingsrik.

Vi har nu hunnit till det sista utvecklingskedet för den medeltida kungliga heraldiken och börjar skönja den slutliga utformningen. Normalkronan består vid denna tid av en ring, varpå sitter fyra bladformiga spetsar, en över pannan, en i nacken och en vid var tinning. Återges kronan heraldiskt är bladet mitt fram helt synligt, medan blott hälften av de båda omgivande synes. (Fig 1) I bildkonsten är en sådan krona tillräcklig för att utmärka en konung, liksom den är ett uttryck för kungavärdigheten som sådan. Därför ligger det särskilt nära till hands att tillgripa en krona i fall av imaginär kungaheraldik. Samma gäller Albrekt av Mecklenburgs situation år 1364, då han av politiska skäl var förhindrad att använda sina nedärvda vapen.

Den öppna bladkronan blev i så hög grad sinnebild för kungadömet att många furstar helt enkelt brukade en sådan kungakrona eller flera som vapenmärke för nyförvärvade landområden, för vilka inte tidigare något vapen existerat.

Neubecker lämnar ett sentida exempel därpå från Polens första delning 1772. Då det icke förelåg något gammalt vapen för det Österrike tillagda, nybildade kungariket Galizien, fastställdes för detta i blått fält tre (två och en) gyllene kronor i äldre heraldisk stil.¹³⁾ Föga bekymrade det tydligen den mäktiga Donau-monarkin, om vapnet redan fördes av något äldre kungarike.

När Albrekt väljer det krönta framvända huvudet för sina örtugar, följer han endast en utbredd sedvänja. En för kungaheraldiken märkligare åtgärd är Albrekts upptagande av en ensam krona som vapenbild. Vi skall nu se hur därmed förhöll sig.

Som Thordeman så skarpsynt framhållit, förelåg behov av reformer på det heraldiska området, och Albrekt prövar sig fram genom att följa olika trådar i det kungliga mönstret.

I det avseendet var situationen än mer invecklad än vad som framgår av Thordemans påpekande. Utöver det trekronorsvapen, som Albrekt förde redan samma år som kungavalt 1364, hade han troligen, redan under förberedelserna för anfallet mot Sverige, låtit iordningsställa ännu ett vapensigill med endast en krona i skölden. (Jfr III:9). Ehuru blott ett enstaka avtryck från 1376 av sistnämnda sigill påträffats, hindrar intet att de båda vapensekreten kan ha tillkommit ungefär samtidigt. I varje fall som här, när det gäller en typologisk studie, är det motiverat att börja med vapnet med en krona före det med tre kronor, då sistnämnda vapen troligen uppstått ur en önskan om rikare vapenbild.

Den äldsta Tristanapeten från omkring 1300. Tillhör kloster Wienhausen vid Celle.

Den heraldiska situationen komplicerades ytterligare för Albrekt genom utgångsläget psykologiska förutsättningar. Som usurpator var Albrekt i lika mån förhindrad att använda sitt fäderne- som sitt modernevapen. Det krönta tjurhuvudet i hertigdömet Mecklenburgs vapen skulle i hög grad ha utmanat de svenska undersåtarna. Folkungarnas lejon kunde rimligtvis inte föras av den som fördrivit ätten från Sveriges tron, även om hans moder Eufemia var syster till konung Magnus Eriksson.

Kung Albrekt kan sägas ha gjort sig heraldiskt urarva. Ehuru tillhörande en hertiglig ätt, befann han sig på den heraldiska startlinjen utan det moraliska stödet av det heraldiska språkets genealogiska vältalighet. Men en fördel hade han dock kvar i sin nya ställning. Han var ingen erövrare vilken som helst. Han var inkallad till Sverige av sina politiska anhängare på grund av sin kungliga och furstliga börd. Detta gällde det för honom att hålla fast vid och heraldiskt åskådliggöra.

Vid valet av lämplig symbol låg det nära till hands för honom att taga fasta på den krona som i enlighet med bruket under det andra skedet av den kungliga heraldiken sedan år 1219 krönte det mecklenburgska tjurhuvudet. Ättevapnet bör ju ha utgjort den naturliga utgångspunkten, när han skred till verket¹⁴). Av dess två komponenter var den ena tjurhuvudet, som han av politiska skäl fann sig förhindrad föra i Sverige, den andra kronan, som han behövde för framtida heraldiskt bruk. Sveriges trekronorsvapen är en utveckling av denna ursprungligen mecklenburgska krona. Trekronorsvapnet valdes för att ernå en rikare utformning och en till sköldformen bättre anpassad vapenbild. Man kan se saken så att det svenska riksvapnet med en krona i skölden tillkommit genom en av dess upphovsman vidtagen förkort-

ning av det egna ättevapnet. Förkortningen har efterföljts av ett trefaldigande av den erhållna vapenbilden.

Till stöd för min teori att pars pro toto-metoden är ett vedtaget heraldiskt tillvägagångssätt kan framhållas att heraldisk förkortning kommit till systematisk användning inom Östersjöområdet; att heraldisk förkortning där använts för att skapa territoriella vapen; att den heraldiska förkortningen: *krönt huvud - ensam krona* inte är endast en teoretisk spekulation.

Det bästa exemplet på sistnämnda påstående utgör Stockholms stadsvapen, som inte blott går tillbaka på bilden i stadens sigill från 1376, ett framåtvänt krönt huvud under den kungliga heraldikens tredje skede, utan även följt med i utvecklingen under det fjärde skedet. Under slutet av 1400-talet visar sigillet en ensam krona i skölden. (Jfr III:9). Förkortningen av Stockholms sigillbild, då kronan lyftes från konungens huvud, ger ett konkret exempel på det tänkta händelseförloppet vid svenska riksvapnets tillkomst, då kronan lyftes från det mecklenburgska tjurhuvudet¹⁵).

Under den långa debatten om trekronorsvapnets ursprungsproblem har helt naturligt kronan som symbol för konungamakten kommit att stå i förgrunden och delat forskarna i två grupper; den grupp som grundar sig på kronornas antal och anknyter sina teorier till trelstalsymbolik och den grupp som grundar sig på kronorna utan avseende på deras antal.

I vårt eget århundrade har den imaginära heraldiken på ett intresseväckande sätt dragits in i diskussionen.

År 1935 framförde Harald Fleetwood en teori, att trekronorsvapnet ursprungligen skulle ha varit S:t Eriks helgonsymbol och därifrån övergått till att bli en rikssymbol¹⁶). Det bevarade ikonogra-

fiska materialet ger dock intet stöd åt ett sådant tids- och orsakssammanhang, ehuru trekronorsvapen förekommer för vissa utländska legendomspunna konungar som kung Arthur och S:t Edmund¹⁷⁾. De tre kronorna förekommer i samband med Eriksbilden först efter det att deras egenskap av rikssymbol klart stabiliserats¹⁸⁾.

Heribert Seitz knöt bl. a. i ett föredrag vid femte internationella kongressen för genealogi och heraldik i Stockholm 1960 ursprunget till Arthurslegenden. Han blottade därvid ett finmaskigt nät, som han spårade till de tre vise männens grav i Kölns domkyrka. Albrekts införande av trekronorsmotivet återger enligt Seitz såväl beträffande kronornas ställning två över en som färgvalet blått och guld (gult) ett kontinuerligt sköldemärke, som heraldisk konst sedan 1300-talets början i målningar, skulpturer och vävnader ofta framställt som den brittiske sagokungen Arthurs, så bland annat på en sandstensskulptur i Kölns rådhus¹⁹⁾.

Såväl beträffande kronornas placering som färgvalet kan man emellertid konstatera förekomsten av talrika avvikande vapenkompositioner för kung Arthur. Exempel härpå lämnar Tristantapeten (I:10): i rött fält tre stolpvis ordnade gula kronor²⁰⁾.

Mången kanske å andra sidan frågar sig om Tristantapetens imaginära vapen för den brittiske sagokungen Arthur (I:10): i rött fält tre stolpvis ordnade gula kronor, har någon motsvarighet i den av konung Albrekt brukade heraldiken, vilket kunde vara att förvänta, då det i båda fallen handlar om kunglig 1300-tals heraldik. Frågan kan besvaras jakande och har sitt stöd i ett viktigt dokument, Gelrevapenboken²¹⁾. I Albrekts där återgivna vapen består hjälmprydnaden av två tjurhorn, vardera besatt med sex blå fänikor, visande tre stolpvis ordnade gula kronor. Sambandet mellan riksvap-

nets och fänikornas tre kronor är uppenbart; även de senare äsnyftar riket.

Åtgärden att oavsett kronornas inbördes ställning (och antal) låta dem syfta på riket är intressant och signifikativ för den kungliga heraldiken.

Genom Tristantapeten har vi kunnat göra iakttagelser såväl rörande Albrekts riksvapen med tre kronor i skölden (I:10) som beträffande det med endast en krona i skölden (III:9), till vilket ännu inte något förslag till identifiering lämnats.

Kronornas ställning och färgvalet kan då knappast ha ansetts som avgörande för tillhörigheten av vapen med så allmänt förekommande motiv som mångfaldigade kronor. Ej heller har något avgörande svenskt belägg kunnat ges på något samband vare sig med heliga tre konungar eller med kung Arthur.

Allt tyder på att likheten mellan Albrekts och Arthurs vapen är densamma som dessa vapen delar med övriga vapen tillhörande detta skede av kungaheraldiken: att i vapnen ingår en eller flera kronor för att symbolisera kunglig makt och värdighet. Så till vida kan man ju tala om en inbördes påverkan mellan dessa båda vapen.

Vid bedömningen av Albrekts vidtagna förändring av stamvapnet bör man betänka att denna var nödtvungen. Han måste under alla omständigheter finna en utväg ur sina svårigheter. Det är uppenbart att han inte ville lämna något oprovat. En krigsherre, som vid förberedelserna för en invasion i främmande land förser sig med varianter av det tilltänkta riksvapnet, torde höra till sällsyntheterna. Vid sitt besök i hemlandet 1385-1386 anskaffar han två sigill med kvadrerade vapen. Anledningen till denna dubbla anskaffning var att i det första av sigillerna två fält av samma tinktur kommit att gränsa intill varandra. En sådan korrigerings tyder onekligen på en hög grad av heraldisk

känslighet. Sitt heraldiska intresse dokumenterar han genom att under det sista året av sitt besök avhålla en lysande tornering i Wismar. Thordeman har i sin studie om Erik den helige i medeltidens bildkonst omvittnat Albrekts intresse för heraldiska reformer, och man kan utgå från att han ägde full kännedom om alla de hjälpmedel som stod till buds vid önskade förändringar.

Då Albrekt som svensk konung sökte finna en lösning på sitt heraldiska problem var situationen, såsom tidigare påpekats, i mångt och mycket likartad med den som rådde då sagokungen Arthur under samma århundrade anakronistiskt tillades ett vapen. Det gällde att åstadkomma ett vapen uttryckande kunglig värdighet och detta skedde under 1300-talet med den renodlade kungliga symbolen kronan, vilken som regel brukade framställas i guld. Röd fältfärg tyder såsom nyss omtalats på engelskt inflytande. Från dessa gemensamma ut-

Fig. 2. Sigill från år 1349 för hertig Albrecht II av Mecklenburg, konung Albrekt av Mecklenburgs far. Genom en pars pro toto: övergång från det krönte tjurhuvudet till den ensamma kronan (fig. 3). Mecklenburgisches Urkundenbuch X: 6914).

Fig. 3. Riksvapnet med en krona i skölden på konung Albrekt av Mecklenburgs sekret år 1376. Genomförd pars pro toto: övergång från Mecklenburgs krönte tjurhuvud (fig. 2) till ensam krona i skölden.

gångspunkter i fråga om tid och intresseområde är det knappast förvånande att resultatet blev så likartat.

Skillnaden vad gäller framställningsproceduren är följande: Arthurs imaginära vapen skapades direkt med utgångspunkt från den kungliga symbolen kronan, som mångfaldigades och anbragtes i en effektiv heraldisk komposition (2 och 1; 3 stolpvis). Albrekt återigen hade upptäckt möjligheten att gripa tillbaka på sitt fädernevapen och göra en heraldisk förkortning (pars pro toto), trefaldiga den sålunda erhållna kronan och därpå tillgripa den sedvanliga, till sköldformen bäst anpassade kompositionen 2 och 1. Fastän Albrekts tillvägagångssätt länge varit fördolt för sena tiders heraldiker, är det väl inte för djärt att antaga att samtiden varit fullt medveten om att den krona, som framträdde i all sin prakt på faderns sigill, hörde till konung Albrekts heraldiska innehav och därifrån hämtats till hans svenska riksvapen²²). (Fig. 2.)

För kung Albrekt kan det endast ha varit välkommet att förändringen av det

mecklenburgska stamvapnet framstod som fotad på en vedertagen heraldisk sedvänja, som kungen dessutom lät utmynta i en hyllning till sitt nya rike. Det torde kanhända förklara den popularitet som trekronorsvapnet snabbt tillvann sig till allmän förvåning (Fig 3.) i varje fall hos eftervärlden.

Inte minst från svensk synpunkt är det av vikt att Tristantapetens märke för Grekland (1:5) blir belyst såsom hörande till den rent symboliska kungliga motivkretsen: I rött fält två i gult klädda armar hållande en gul krona, vara sig detta skall syfta på en kröning eller en kungamak- tens apoteos.

Vapnet kom på geografiska grunder att gå vidare till Östrumilien och Bulgarien. I det sistnämnda vapnet ingår ifrågavarande vapenbild i den kvadrerade sköldens tredje fält. Det av Agi Lindegren elegant och kultiverat ritade bulgariska riksvapnet för F. U. Wrangels porträttmatrikel *Les maisons souveraines de l'Europe* förtjänar i detta sammanhang att uppmärksammas²³⁾.

Här skall endast framhållas, att samma symbol, som på Tristantapeten fått utgöra märke för Grekland, i Gyllene skinnets vapenbok (1440-1461), förekommer som en till den svenske konungens trekronorssköld anpassad hjälmprydnad på den rytterbild av konungen som ingår i denna vapenboks serie av europeiska furstar²⁴⁾ och därifrån upptagits i Bergshammarvapenboken, där den förekommer på två ställen som hjälmprydnad till trekronorsvapnet, för Sverige (pag. 3 recto) och för konungen av Sverige (pag. 222 verso)²⁵⁾. Enda skillnaden är att de på Tristantapeten i gult klädda armarna omges av vida blå hermelinsfodrade ytterärmar, syftande på Erik den helige. Det burgundiska häroldsväsendet har nämligen - såsom av kronologiska skäl framstår som sannolikt - inspirerats av den svenska rikskläm-

man från 1439, där trekronorsvapnets sköld, såsom anges i sigilletts omskrift, bäres av Sveriges konungsliga nationalhelgon Erik den helige, vars roll som bärare av trekronorsskölden i sigillet utökats med att bära den kungliga kronan i hjälmprydnaden - därav de hermelinsprydda ärmarna²⁶⁾.

Fig. 4. Riksvapnet med tre kronor i skölden på kung Albrekts sekret år 1364 är en ytterligare utveckling av vapnet med en krona i skölden (fig. 3).

Noter:

1) Som åskådningsmaterial för denna uppsats har jag valt den i nunneklostret Wienhausen vid Celle förvarade Tristantapeten, utomordentligt återgiven i Ottfried Neubecker (*Heraldik*, 1976, illustration 58 i färg). Även om de vapenserier som pryder tapeten avspeglar dåtidens inte alltid korrekta föreställningar om främmande länders vapen, får vi ha överseende därmed. En mer givande källa för att samtidigt åskådliggöra utvecklingsskedena hos den kungliga heraldiken, vare sig den är reell eller imaginär, är svår att

finna. För Sverige erbjuder den goda tillfällen till jämförande studier. Jfr Doris Fouquet, Wort und Bild in der mittelalterlichen Tristantradition - Der älteste Tristanteppeich von Kloster Wienhausen und die textile Tristanüberlieferung des Mittelalters, (se bild i svart-vitt mot s. 56 och avsnittet Die Wappen s. 139 - 144). Philologische Studien und Quellen herausgegeben von Wolfgang Binder, Hugo Moser und Karl Stackmann, Heft 62, Berlin 1971; Michel Pastoureau, Les armoiries de Tristan dans la littérature et l'iconographie médiévales, 1978.

2) Hallvard Trætberg, Riksvåpen og kongevåpen, Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, 14, Malmö 1969, spalt 276 ff.

3) Ottfried Neubecker, a. a., illustration 201, s. 105.

4) Hallvard Trætberg, Løve og leopard, heraldisk, Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, 11, Malmö 1966, spalt 176 ff.; Hallvard Trætberg påpekar här att på 1200-talet lejonet är det vanligaste vapenmotivet hos fransk och engelsk adel. Detta förhållande framhåller även Michel Pastoureau i Le bestiaire héraldique au Moyen Age, Revue française d'héraldique 1972: 41, p.3-17; Den-samme, Les armoiries de Tristan dans la littérature et l'iconographie médiévales. Gwéc-hall, Bulletin de la Société finistérienne 1978, p. 13. Det är nödvändigt att minnas, säger Pastoureau, att lejonet under den primitiva heraldiken sedan mycket länge är den mest använda figuren. Ända till omkring 1220 bär nära en femtedel av vapnen ett lejon och det förekommer i sådana riklighet i franska och engelsk-normandiska litterära texter att det slutar med att vara nästan helt utan betydelse som kännetecken. På sin höjd handlar det om den kristne riddarens stereotypa lejon i opposition mot den hedniska motståndarens drake; Sven Tito Achen, Våbenbøger og Løver, H.T. 1969, 2:20, s. 444 f; Jan Raneke, Die Löwenwappen im mittelalterlichen Skandinavien, föredrag vid 14 kongressen för genealogi och heraldik i Köpenhamn 1980.

5) Ottfried Neubecker, a. a. s. 105.

6) Doris Fouquet säger på s. 140 i sitt ovan under not 1 anförda arbete, att tyska rikets

örn gjorts blå i stället för svart. Däremot påpekar hon inte, att örnen torde vara krönt, vilket visserligen är svårt att urskilja, då kronan i stället för gul färg fått samma färg som örnen.

7) Hallvard Trætberg, Artiklarna Løve samt Riksvåpen og kongevåpen, se ovan not 2 och 4.

8) C. Teske, Die Wappen der Grossherzogthümer Mecklenburg, ihrer Städte und Flecken, Görlitz 1885, s. 2-4; Mecklenburgisches Urkundenbuch, Bd. I: 258 och 351 (Schwerin 1863), Bd. X: 6914 (Schwerin 1877).

9) C. G. U. Scheffer, Det svenska kungavapnet i Wijnbergenvapenboken. H. T. 1969, 2:20, s. 471 ff.

10) Bengt Thordeman, Erik den helige i medeltidens konst, i Erik den helige, utgiven av Bengt Thordeman, Stockholm 1951, s. 197.

11) C. G. U. Scheffer, vapenbok för landskap, län och städer, Stockholm 1967, s. 57.

12) Bengt Thordeman a. a., s. 202.

13) Ottfried Neubecker a. a., s. 90-91, 166-168, 245.

14) I sitt försök till konklusion i uppsatsen Sveriges tre kronor (H. T. 1962, nr. 5, s. 222) har Ernst Verwohlt velat se en lösning av trekronorsproblemet i form av en *simplificering* av Albrekts fäderne- och modernevapen, i det att vapendjuren både i folkungavapnet och Mecklenburgs vapen är krönta liksom bägge vapnens hjälmprydnader innehåller kronor. Dessa iakttagelser är ju intressanta och, med undantag för påståendet om förekomsten av kronor i folkungavapnets hjälmprydnad, riktiga. Det är en sådan allmän översyn, som man alltid har att göra, då man närmar sig ett problem. Mot simplificeringen talar emellertid att argumenteringen sträcker sig längre än behövt, till två vapen, då det räcker med ett. Den föreslagna simplificeringen förutsätter att den nyvunna kungliga värdigheten symboliseras även med tillhjälp av vapnet för den ätt, som Albrekt nyss detroniserat, vilket skulle vara en smula känsligt. En symbol för den kungliga värdigheten hade Albrekt redan i sitt eget vapen och den stod till hans för-

fogande genom ett vedertaget heraldiskt förfarande (pars pro toto). Dessutom överensstämmer tillvägagångssättet med den mecklenburgska heraldikens traditionellt suveräna tankegångar.

Det kanske även förtjänar att noteras att kronan och tjurhuvudet i det mecklenburgska vapnet är två likvärdiga komponenter och därför väl kan motivera begreppet pars pro toto. En krona, som borttages från ett upprest lejon, är visuellt endast en detalj.

15) C. G. U. Scheffer, L'origine des armes à trois couronnes de Suède, Recueil de VIIe Congrès international des sciences généalogique et héraldique à La Haye 1964, La Haye 1966, s. 141 ff. Fig. 1-2, 7-8.

Densamme, Trekronorsvapnets mecklenburgska ursprung. H. T. 1965, 2:12, s. 85 och Fig. 1

Arvid Berghman har i polemik med Heribert Seitz i en uppsats »Sveriges tre kronor och Stockholms stads vapen» i tidskriften Rig 1956 påpekat, att den engelska staden Kingston-upon-Hull's vapen utgör ett parallellfall till Stockholms vapen. I sitt sigill har den engelska staden för att markera sin värdighet som the Kings' town, kungens stad, insatt bilden av en konung i sitt vapen för att sedan ersätta denna med kungamaktens symbol kronan, som trefaldigats med placering i stolpsvis ordning. I de båda stadsvapnen har detta enligt Berghman skett av samma anledning: för att det är bättre heraldik.

Det återstår endast, att konstatera hur Berghman vid studiet av de tolkningsförsök som gjorts rörande innebörden av de båda konkurrerande sfragistiska perioderna - den realistiska kungliga respektive den imaginära kungliga heraldikens vapensigill - inte beaktat den klaggörande kommentar som Gale Pedrick redan vid sekelskiftet lämnade i sitt sigellverk »Borough Seals of the Gothic Period» (London 1904) vid redovisningen av Kingston-upon-Hull's båda medeltida sigill (s. 79 f.).

16) Harald Fleetwood, Sveriges tre kronor, Uppkomsten av tre-kronor-märket i Sveriges riksvapen, Meddelanden från Riksheraldiker-ämbetet III, 1935; även tryckt samma år i

Archives Héraldiques suisses; Jan-Eric Olsson, Teorierna om ursprunget till riksvapnets tre kronor, Professor Sven A. Nilssons trebetygseminarium den 3 februari 1967; Fleetwoods helgonvapenteori, s. 11-16.

17) C. G. U. Scheffer, Helgonvapen, Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, 6, Malmö 1961, spalt 366.

18) Bengt Thordeman, Attentat mot Sankt Erik, Svenska Dagbladet 29/12 1943; Carl R. af Ugglas, Helge Erik i motvind, Svenska Dagbladet 3.2. 1944.

19) Heribert Seitz, Riksvåpen og Kongevåpen: Sverige, Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, 14, Malmö 1969, spalt 291 ff. och där anförd litteratur; Densamme, De tre kronorna, Stockholm 1961, s. 21 ff, 52 ff, 88 ff, 94 f; Jan-Eric Olsson i not 16 anförd arbete, s. 24-32; Seitz två teorier.

20) För upplysningen att den röda fältfärgen tyder på ett inflytande av engelska och icke franska källor har jag att tacka M. Michel Pastoureau, conservateur vid myntkabinettet i Bibliothèque Nationale, Paris.

21) C. G. U. Scheffer, De svenska vapnen i Gelrevapenboken, H. T. 1971, 3:23, s. 117 f, plansch mot s. 121.

22) Densamme, Heraldisk spegel, Stockholm 1964, s. 72 f.

23) Europas suveräna furstehus år 1907 med svensk förklarande text av Paul Meijer Granqvist och vapenritningar samt topografiska illustrationer av slottsarkitekt Agi Lindegren, Hasse W. Tullberg 1907, s. 209 ff.: Bulgarien.

24) L. Larchey, Ancien armorial équestre de la Toison d'Or et de l'Europe au XVe siècle, Paris 1890, pag. CXII.

25) Jan Raneke, Bergshammarvapenboken - En medeltidsheraldisk studie, 2, Lund 1975, s. 175 och 357.

26) C. G. U. Scheffer, Riksvapnets hjälmprydnader från och med 1364, manuskript för publicering under år 1980 i Nordisk Tidskrift (Stockholm).

Staven som symbol

Af *Sven Tito Achen*

EN DRENG som er ude og gå, i skoven f. eks., eller i et fremmed kvarter af den by han bor i, vil næsten uvægerligt, ved første lejlighed, finde sig en pind, en kæp eller en stav og gå med i hånden.

Med en kæp i hånden er han situationens herre. Han kan pirke eller svirpe og gøre sin tilstedeværelse bemærket over for dyr og mindreårige. Og i nødsfald kan han slå med kæppen og holde sig uønskede personer fra livet.

Men bare det at have en kæp i hånden er en forsikring mod ubehagelige episoder. Når enhver kan se kæppen, og véd at den kan bruges, vil det normalt slet ikke være nødvendigt at bruge den. Dette er kæppens hemmelighed. Theodore Roosevelt, amerikansk præsident 1901-09, formulerede en berømt politisk leveregel: »Tal dæmpet og lad folk se at du har en solid kæp. Det vil du komme langt med«, *Speak softly and carry a big stick. You will go far.*

Fra de allerældste tider har kæppen, stokken eller staven været et udtryk for Magt. Med staven kan man slå, tugte og straffe. Den når længere end en arm og slår hårdere end en hånd. Dens elementære budskab er: Gør som jeg siger, ellers får du prygl!

Staven blev et symbol for magt, myndighed, magtfuldkommenhed, suveræniteten eller, set fra den anden side, for lydighed. Under sit græske navn *skeptron*, på dansk »scepter«, blev staven et herskersymbol, et attribut for konger og kejsere, sammen med kronen det vigtigste ydre udtryk for deres herredømme. At »lægge under sit scepter« betød: at erobre, at bemægtige sig.

Men også andre personer med ret til at kræve lydighed, havde en stav som tegn

på denne ret - og på magten bagved! Dommere, biskoper og lavsoldermænd havde hver deres stav, og i landsbyen havde landsbyoldermanden »bysens kjæp« som det ydre tegn på sin myndighed.

Hvis man misbrugte sin autoritet, og den blev frataget en, mistede man også sin stav. Skete dette ad rettens vej, ved dom, blev staven knækket. Vi kan stadig tale om at »bryde staven over« nogen. I kristen kunst blev Jødedommen, »Synagoga«, ofte fremstillet som en kvinde med bind for øjnene - hun vil ikke se sandheden - og holdende en knækket stav.

I øvrigt behøver magtens indehaver ikke personligt at optræde med staven i sin hånd. Bare den er til stede og kan ses. F. eks. bestemte Kong Christian 2.s Bylov af 1522, at når en byfoged færdedes i embeds medfør i sin by, skulle der

Med staven kan man først og fremmest slå! Fra dette enkle faktum stammer størstedelen af stavens mægtige og vidt forgrenede symbolik. Middelalderlig afbildning af det koleriske temperament: »Vores væsen er helt af ild/at slå og at kriges er vores lyst«.

Staven i form af scepteret, symbol for suverænitæt og magtfuldkommenhed. Træsnit af den tysk-romerske kejser, 1500-tallet.

bæres en hasselkæp foran ham. Det lille optog med kæppebæreren forrest er et beskedent dansk ekko af de romerske »liktorer«, betjente, somme tider en hel procession, der ved officielle lejligheder bar hver et bundt stokke og en økse, »fasces«, foran Romerrigets høje embedsmænd. Det romerske stokkebundt-plus-økse blev et gængs billede på den udøvende magt, og bruges i nutiden af f. eks. justitsvæsener og politimyndigheder i en lang række lande. Eller de er simpelt hen blevet et symbol for selve statens autoritet, især i republikker. Således indgår *fasces* i statsvåbenerne for f. eks. Cuba, Ecuador og Bolivia.

I England har Parlamentets formand, *the Speaker*, en embedsstav som nyder enorm respekt. Det er *the Mace*, et tungt

scepter, der ligger foran ham, synligt for enhver, ved alle Parlamentets møder. *The Mace* opfattes imidlertid lige så meget som et symbol for hele Parlamentets autoritet, og de lovgivende forsamlinger andetsteds i det britiske statsamfund har alle ladet sig fremstille en lignende *mace* som udtryk for deres myndighed. Da Bahama Øerne i 1973 blev selvstændige, satte de en gengivelse af deres *mace* i statsministerens slag. Også britiske kommuner kan have en *mace* som symbol på deres kommunale selvstyre, og noget lignende kendes i Schweiz. I hvert fald tidligere kunne også universiteter – f. eks. Københavns – have deres scepter, ved

En herold med staven som tegn på sit embedes værdighed. Jerusalemsskorset på hans dragt kunne tyde på, at billedet forestiller den herold som havde titlen »Hierusalem«, og som stod i tjeneste hos kurfyrsten af Pfalz. Våbnet i skjoldet er ikke identificeret. Tegning af Hans Burgkmair.

Den hvide stav, som er det ydre tegn på den engelske hofmarskals myndighed, er så afgørende for opfattelsen af embedet, at den ligefrem har givet det navn. Normalt kaldes hofmarskallen simpelt hen: den Hvide Stav, »White Rod«. Her ledsager han den franske præsident på besøg i London.

højtidelige lejligheder frembåret offentligt som en demonstration af universitetets uafhængighed og ret til at bestemme over sig selv.

Inden for billedkunsten blev staven attribut dels for de øverste guder, Jupiter og Juno f. eks., dels for personificeringer af kræfter eller egenskaber, der hersker suverænt – Skæbnen, eller Forfængeligheden! – eller burde gøre det, såsom Sandheden, eller Dyden.

Selv den mægtigste enehersker kan imidlertid ikke være mere end ét sted ad gangen. Han må udøve sin magt gennem budbringere. For at disse kan blive behandlet med respekt, bærer de ofte magtens skilt, staven. Fra urgammel tid har en

stav eller en kæp været sendebudets kendetegn – og beskyttelse. Netop ved at angive personen som sendebud, skulle staven tillige garantere at han ikke led overlast, særligt vigtigt f. eks. for parlamentærer mellem krigsførende parter. Staven gjorde dem »ukrænkelige«.

Også Guds udsendinge, ærkeenglene, kendes på deres stav, Gabriel som »bebudede« Maria, samt Rafael og Mikael. Og Zeus' sendebud, Hermes, romernes Merkur, havde sin berømte stav, oprindeligt blot en kvist eller gren, men efterhånden udstyret med vinger og omslynget af to slanger. Ligesom parlamentærer blandt menneskene var Merkur en forligsmand, en fredstifter, og hans

vingede slangestav kom derfor til at stå for forlig, fordragelighed, fred og fredens velsignelser: handel og velstand.

Når ambassadører og herolde havde deres stav, var det måske også for at kunne dunke i gulvet og skaffe sig ørenlyd, når de skulle udråbe og forkynde. Samme forklaring dækker sikkert ceremonimesterens og hofmarskallens stave. Uanset eventuelle praktiske anvendelser var det dog stadig stavens symbolske værdi, der var det afgørende. To af de

Kommandostaven i hans hånd angiver at dette billede af Filip 2. af Spanien er et portræt af kongen som feltherre. To sådanne stave, krydsede, gule i blåt felt, sidder i midterskjoldet i feltmarskal Hans Schacks grevelige våben af 1671.

højeste engelske hof- og statsemeder betegnes simpelt hen ved den stav som hører til embedet og farven på den: *Black Rod* og *White Rod*.

En særlig berømt stav er marskalstaven, tegnet på feltmarskallens rang og myndighed. Dens symbolik var så stærk, at marskallens navn og titler gled i baggrunden, han var ganske enkelt »Staven«, hele hovedkvarteret hvorfra hans ordrer udgik blev til »staven«. Herfra har vi ordet »stab«, stabstjeneste, generalstab.

Også marskalstaven havde imidlertid praktiske anvendelser. Med en stav i hånden er det lettere at pege og angive. Med titusinder af soldater spredt i et udstrakt terræn kan ens ordrer og befalinger gøres så meget tydeligere ved hjælp af en stav. Måske kan den også bruges til at prikke og ansøre, eller til at slå – sådan som Frederik den Store personligt slog løs på sine grenaderer, når han syntes at de ikke gik hårdt nok på.

Feltmarskallens kommandostav er altså i slægt med både skolelærerens pegepind og dirigentens taktstok. Og fra sidstnævnte igen er der, måske via tamburmajoren, en forbindelse til den stav som i det gamle Grækenland kendetegnede de professionelle deklamatorer og folkesangere, »rapsoderne«. For at holde rytmen og det korrekte tempo, når de reciterede deres digte eller foredrog deres sange, slog de takten til med deres stav.

Den der får kraft af Gud, kan udrette ting, som ellers kun Gud kan. Det har vi Guds egne ord for, i Anden Mosebog: »Og når du slår på klippen, skal der strømme vand ud af den«, sagde Herren til Moses. Og selve redskabet for Guds kraft, kunne det være andet end staven? »Og Moses løstede sin hånd og slog to gange på klippen med sin stav, og der strømmede vand frem i mængde«.

I de rette hænder har staven magt over elementerne, såvel som over sundhed og

Staven har magt over elementerne, med sin stav slog Moses vand af klippen. Staven har magt over naturen, med sin stav forvandlede troldkvinden Circe Odysseus' mænd til svin. Billede på antik græsk vase.

sygdom. Når Bacchus slår mennesker med sin stav, kommer de i ekstase. Ved et slag med sin stav forvandlede troldkvinden Circe Odysseus' mænd til svin. Sproget véd det, vi »bliver slået med vand«. Men staven kan også uddrive ånder og helbrede. Lægeguden Æskulap har sin stav, og Hermes' stav får mennesker til at falde i den sødeste søvn.

En anden underfuld stav var Arons, sådan som berettet i Fjerde Mosebog. Da Gud ønskede at udpege Israels første ypperstepræst, sagde Han: »Den mand jeg udvælger, hans stav skal da grønnes«. Næste morgen havde Arons stav »sat skud, var kommet i blomst og bar modne mandler«. For kristendommen blev dette vækst-mirakel, den tørre stav der blomstrede, dels et billede på jomfrufødslen, Maria der nedkom med Jesus skønt hun ikke havde haft samkvem med nogen mand, dels et symbol på Guds udvælgel-

se. Europas konger satte en lilje på deres scepter, for at vise at deres stav »var kommet i blomst«, at de var udvalgt af Gud. For Freud var det hele, staven selv og de friske skud den satte, et fallosymbol og et billede på mandens avle-kraft. En af D. H. Lawrence's bøger om seksuel frigørelse hedder »Arons stav«.

Præster havde stav, uanset deres religion, profeter, varseltydere, augurer, orakelsigere, spåmænd og mirakelmagere, alle havde de deres stav. Ja, og troldmænd og tryllekunstnere havde deres, Moses' og Arons stave var blevet til en tryllestav. Springet var i virkeligheden ikke stort. Når tryllekunstneren

I middelalderen begyndte Europas konger at sætte en lilje på deres scepter: det var deres stav som satte skud og var kommet i blomst, ligesom Arons. Liljesceptret var symbol på, at de var udvalgt af Gud, det var tegnet på, at de var konge »af Guds Nåde«. Billedet viser de tre vise mænd fra Østerland for kong Herodes, i »Folkungepsalteriet« fra 1100-tallet. Det Kgl. Bibliotek.

Gravsten fra o. 1300 i Tyrsted Kirke i Jylland. Indskriften giver kun mandens navn, men billedet oplyser at han var pilgrim. Det siger både vandringsstaven og muslingeskallen på hans taske. Palmekvisten skal måske angive, at han har besøgt Jerusalem. Efter Løfler.

svinger tryllestaven, siger han »Hokus pokus«, og denne trylleformel er blot en forvanskning af de latinske ord *Hoc est corpus*, den katolske præsts forkyndelse ved altergangen, når brød og vin forvandles til Jesu Kristi legeme og blod: »*Hoc est corpus...*, Dette er legemet!«

Før Gud udvalgte netop Arons stav til at grønnes, spurgte han ikke: Har I alle en stav? for naturligvis havde de alle en stav, de var jo på vandring!

Foruden hvad den ellers er, er staven også vandringsmandens alleralmindeligste og allernødvendigste følgesvend. En

stav symboliserer vandring og fodrejser, specielt pilgrimsrejser, og den er attribut for pilgrimmes skytshelgener, såsom Sankt Jakob og Sveriges Hellige Birgitta.

En særlig gruppe evigt vandrende er tiggerne, og dét kan staven også være symbol på: tiggeri, fattigdom, ynkværdighed. Om den der har mistet alt jordisk gods, siger man, at han »er bragt til tiggerstaven«. Ordet *stakkel* kommer af »stav-karl«, en mand som må gå med stav.

Grunden til dét kan naturligvis også være, at man er blevet gammel. Sfinksens gåde til Ødipus lød: »Hvad er det som først går på fire ben, siden på to, og til sidst på tre?« Svaret var: Det er mennesket. Først kravler det på alle fire, siden kan det gå oprejst, men til sidst må det have en stav at støtte sig til.

Følgelig kan også skrøbelighed og alderdom symboliseres af staven, skønt dette er omtrent det modsatte af hvad den først og fremmest stod for: magt og autoritet. Men hvad der ser ud som modsætninger, kan i virkeligheden forenes:

Autoritet bygger jo ikke kun på, at man kan slå og tilføje andre smerte. Autoritet bygger også på erfaring, menneskekundskab, dømmekraft, på evnen til at give kloge råd og træffe de rigtige beslutninger. Alt dette er egen-skaber som normalt sættes hyppigere blandt de gamle (og svage) end blandt de unge (og stærke). I alle sprog har ord der betyder »gammel« samtidig været udtryk for ærbødighed og respekt. Det latinske *senior*, der betyder »ældre«, er f. eks. blevet til det franske *seigneur*, Deres Højhed eller ligefrem: Gud Herren; til *Sire*, Deres Majestæt; og til den engelske adelstitel og respekifulde tiltale *Sir*.

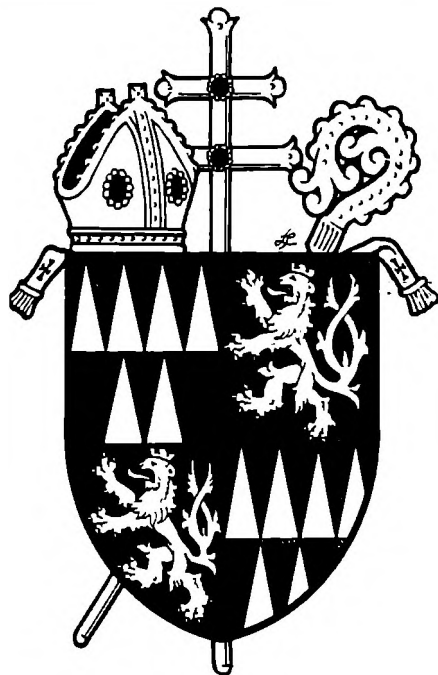
Staven som autoritetssymbol står altså både for truslen om prygl, den rå magts autoritet, og for den autoritet der bygger på alderdommens klogskab og forstandige afgørelser.

I hvert fald i sidstnævnte betydning kunne Kirkens mænd bruge staven. Bisper, abbeder og andre kirkefyrster havde alle deres stav, ofte endende i et kors. Men den kirkelige stavssymbolik blev yderligere forstærket af en helt anden slags stav end alle dem vi hidtil har hørt om, nemlig krumstaven:

En færehyrdes første pligt er at holde sammen på sin hjord. Det gør han bl. a. ved hjælp af sin lange hyrdestav, hvis ene ende er formet som en krog. Hvis et får eller et lam bryder ud fra flokken, kan krogstaven hurtigt fange det ind, f. eks. ved et af dets bagben. I de gamle civilisationer, hvor rigdom, position og magt især hvilede på kvæg, blev hyrdens krogstav et symbol på netop disse ting, og derfor et attribut for herskere. Således havde Ægyptens faraoner en stiliseret hyrdestav som et af deres kongelige værdighedstegn.

Jesus omtaler sig selv som »den gode hyrde«. Billedet af hyrden og hjorden, dvs. præsten og menigheden, indgik på talrige måder i Kirkens forkyndelse og propaganda. Den dag i dag kaldes en svensk sognepræst for »kyrkoherde«, og det gør en dansk præst på en måde også, ordet *pastor* betyder »hyrde«. En officiel kundgørelse fra paven hedder et »hyrdebrev«. Det er derfor ikke mærkeligt, at Kirken også tog hyrdestaven til sig. I tidens løb udviklede dens krog sig til en spiral, men hyrdesymbolikken er der stadig, og den kirkelige krumstav er derfor dobbelt symbolsk – mindst. Foruden at den utvivlsomt har haft sin praktiske funktion som støttestav under timelange gudstjenester i stående stilling (siddepladser i kirker er noget forholdsvis nyt).

Det er karakteristisk for staven, at den ofte forener flere forskellige funktioner og flere forskellige slags symbolik. Lærerens spanskør er både pegepind og straffemiddel (og attribut for *Grammatica*, et begreb der måske kunne fordanskes som

Våben for ærkebispedømmet Olomouc i Tjekkosllovakiet, alle figurer hvide i rødt. Bag skjoldet hele to symbolske stave, kirkehyrdens krumstav og den ærkebiskoppelige korsstav. Tegning af Jiri Louda.

»Indterpningskunsten«). Politistaven vejleder trafikanten, men kan også bruges til at slå med. Ærkeenglen Rafaels stav angiver ham som Guds udsending, men også som Tobias' medvandrermand og skytsengel for alle fodrejsende. Moses' stav er en høvdingstav, en vandrestav og en tryllestav. Harlekens briks kan bruges både til at slå og til at trylle med.

Staven når omtrent symbolkompasset rundt, fra den højeste magt til den ynkværdigste almagt, fra Napoleon med sin gyldne stav ved sin kejserkrone til tiggeren med sin krykke i vejanten, »Husvilde stavkarl, velsign støvct«.

Ofrälse sigill i Smålands Kavalleriregementes räkenskaper åren 1675-1709

Av Christopher von Warnstedt

I min uppsats i Heraldisk Tidskrift 1976 »Den svenska ofrälse privatheraldiken« underströks (s. 185 och 191) bl. a. den fatala bristen på systematiska undersökningar av ofrälse sigill i enskilda scier från äldre tid i svenska offentliga arkiv. Det var ett litet nödrop, som kanske förklingat ohört?

I hopp att kunna ge någon läsare en puff till att sätta i gång en liknande undersökning framlägges här en tidsbegränsad genomgång av alla tydbara heraldiska ofrälse sigill i ett stormaktstida kavalleriförbands räkenskaper och liknande under ett tidsavsnitt på c:a 35 år. Materialet är hämtat ur Krigsarkivet.

Den främsta svårigheten vid en sådan här undersökning är sigillens små dimensioner och att de ofta förekomma endast i ett enstaka tydligt exemplar. Avsaknaden av jämförelsematerial vållar självfallet viss osäkerhet i fråga om den rätta tydningen. Ringsigilln är värst, då deras detaljer är så små och ofta otydliga. Nedanstående blasoneringar kunna därför inte alltid sägas vara fullt pålitliga. Författaren har blott gjort så gott han kunnat.

Inom citationstecken satt namnform betyder egenhändig namnteckning.

1. Krigskommissarien *Joakim Stropp* (1630-1677), (se Kleberg: Krigskollegii historia (1930), s. 44). Sigill på handling daterad Växjö 28.9.1675 visar: genom inböjt mantelsnitt - med mellanrum mellan skurornas anslutningspunkter till övre sköldkanten - tredelad, oval kartuschsköld. I fält 3 en vågrätt ställd grenbit, varur i mitten uppväxer en blomma

på stängel och på vardera sidan om denna ett smalt blad. Skölden belagd med krona med 7 kulor samt omlagd med 2 långsmala palmkvistar. Källa: Regementsräkenskaper, Smålands Kavalleri 1675: s. 151, 153 m. fl. (KrA).

2. Løjtnanten vid Smålands Kavalleri »*Claus Robak*«. Sigill på handling daterad Kalmar 10.7.1683 visar: i oval sköld en uppåt svängd grenbit, varur uppväxa 3 blommor på långa stjälkar med vardera två bladpar. Källa: densamma 1677/79, s. 197.

3. Tullinspektoren i Kalmar *Johan Kartman*. Sigill på handling daterad Kalmar 12.6.1686 visar: i oval sköld en man med dexter arm vågrätt utsträckt, som med handen håller ett lätt på mitten vikt, buntaktigt eller påsliknande föremål hängande i ett snöre. Snedställd tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: 1 sexuddig stjärna mellan 2 vingar. Initialer ovanför: »H.K.M.«. Källa: densamma 1677/79, s. 383.

4. Kronofogden i Wästbo »*Johan Dreflingh*« (1665-1701), (se SAÄ Lillienberg, tab. 5). Stampsigill på handling daterad Wallerstad 29.11.1692 visar: i oval sköld en gående grip hållande en kula i övre (bortre) klon. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: växande dovhjort. Initialer: »I.D.«. Obs! I 1693 års räkenskap, s. 64, beseglar han med ett mycket litet ringsigill med ett oxhuvud och initialerna »I.H.«, tydligen ett lån av någon ur ätterna Hård. Källa: densamma 1691, s. 46.

5. Kyrkoherden i Nöbbled *Sven Höök*. Sigill på odaterad handling visar: i oval

sköld en hög. Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: 2 vingar. Källa: densamma 1691, s. 76.

6. Ämbetsmannen *S. Gahm*. Sigill på handling daterad Wäxjö 26.9.1693 visar: i oval sköld en stående gam med utbredda vingar. Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: 2 blommor på långa stjälkar med många blad. Initialer: »S.E.G.«. Källa: densamma 1692, s. 69, men bättre avtryck i 1694, s. 75.

7. Häradsfogden i Aspeland *Johan Drangel* (1658–1729), (se Örn. 7:166). Sigill på odaterad handling visar: i fransk sköld en kulle varur 3 blommor uppväxa. Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: en otydlig figur (fägel- eller djurhuvud på lång hals?) mellan 2 hjorthorn. Källa: densamma 1692, s. 74.

8. Ämbetsmannen *B. Dahlström*. Sigill på handling daterad Jönköping 30.5.1694 visar: i svensk sköld en galopperande hjort, undertill åtföljd av en liten jagande hund. Tornérhjälms med vulst. Hjälms-

Modern renritning av vapnet för *B. Dahlström* 1694 (nr 8). Sigillet innehåll har följts nära. Den här förekommande s.k. svenska skölden har ofta långsidornas mitt ännu djupare inskuren. 1600-talets svenska adelsheraldik dominerades av denna och den franska skölden. Svensk sköld är däremot till synes ganska ovanlig inom tidens ofrånse heraldik. Ritning av *B. J. de Waern* 1980.

prydnad: en blomma med 4 blad på stjälken mellan 2 vingar. Källa: densamma 1693, s. 66.

9. Regementspukslagaren vid Smålands Kavalleri *Christopher Jakobsson Lang* (kom i tjänst i 1658; † 6.12.1694). Dåligt graverat ringsigill utan sköld på handling daterad Eksjö 28.8.1694 visar: på gräsbevuxen mark en stång, som uppstår något otydligt, mellan 2 därom med framfötterna hållande, mot varandra vända uppresta fyrfotadjur (lejon?). Källa: densamma 1693, s. 106. Obs! Hans andra sigill, se nedan nr 18.

10. Regementsadelmakaren *Lars Månsson Kuse* (kom i tjänst 1681; † 16.12.1694). Sigill på handling daterad Jönköping 16.6.1694 visar: utan sköld 7 ur marken uppväxande blommor, varav den mittersta är högst och de andra avfalla åt sidorna. Initialer: »L.M.K.«. Källa: densamma 1693, s. 108; bättre avtryck i 1694, s. 96.

11. Komministern i Tuna *Laurentius »Hiort»*. Stampsigill på handling daterad Tuna 3.7.1693 visar: i rund sköld en stående hjort. Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: en kalk. Initialer: »L.H.«. Källa: densamma 1693, s. 120. Hans andra sigill, se nr 26 nedan.

12. Regementskrivaren vid Smålands Kavalleri *Hans »Haghström»* (kom i tjänst 1693; i tjänst ännu 1709). Sigill på handling daterad Jönköping 4.12.1706 visar: i spansk sköld en ström, som i sköldfoten möter en liten kulle, varur på sinister sida uppväxer en palm. Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: en blomma med 6 blad på stängeln mellan 2 vingar. Källa: Indelningsverk och jordeböcker, vol. 33, 1695/2, s. 100 (KrA). Även Regementsräkenskaper, Smålands Kavalleriregemente 1701, s. 10. Obs! Detta sigill använde Hagström omväxlande med nr 29.

13. Ämbetsmannen *»A. Liungbergh»*. Sigill på handling daterad Wäxjö 13.7.1682 visar: i spansk sköld en kvistbit med 3

uppväxande ljungblommor. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: sköldemärket. Källa: Regementsräkenskaper, Smålands Kavalleri 1681, s. 249 och 250.

14. Regementskvartermästaren vid Smålands Kavalleriregemente »Stephan Demitz«, 1691 nobil. Ridderstedt (c:a 1655–1693), (SAÄ:1). Sigill på handling daterad Wrigstad 7.7.1683 visar: i spansk sköld med smal sköldbård en grenbit med 2 blad växande uppåt och 3 nedåt. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: sköldemärket stolpvis. Initialer däröver: »S.D.«. Obs! Han beseglade i Lagmansryd 6.6.1687 (Rgräk. 1687, s. 302) med spegelmonogram krönt av väl utförd kulkrona med 8 kulor på ringen. Det adliga vapnet saknar, enligt då gällande regel, allt samband med hans tidigare ofrälse vapen. Källa: densamma 1682, s. 292.

15. Lantränmästare »C. Biörn«. Sigill på handling daterad Wäxjö 20.8.1682 visar: i spansk sköld en gående björn. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: björnen växande. Initialer: »C.I.S.B.«. Källa: densamma 1682, s. 292.

16. Regementsauditören vid Smålands Kavalleriregemente *Israel Helfridh*. Stamp-sigill på handling daterad Hulta 5.7.1683 visar: i spansk sköld en smal snedbjälke från dexter övre hörn, omgiven av otydliga (kulor?). Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: ett illa graverat tjur(?)huvud med alltför lång hals. Initialer: »I.G.«. Obs! I balansräkningen i samma volym kallas han *Israel Gottfridsson* (utan efternamn). Källa: densamma 1682, s. 332.

17. F. d. kornetten vid Livkompaniet av Smålands Kavalleriregemente *Algot Gadd* († 1733). Sigill på odaterad kvittens visar: i fransk sköld en flygande sjöfågel med lång hals. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: 2 små standar mellan 2 vingar. Initialer: »A.G.«. Källa: densamma 1682, s. 347.

18. Regementspukslagaren vid Smålands Kavalleriregemente *Christopher Jakobsson Lang*. Sigill på handling daterad Vetlanda 30.6.1686 visar: utan sköld 2 korslagda pukpinnar över 2 små pukor. Initialer: otydlig rad på 5–6 bokstäver, varav K.I. och S. äro säkra. Källa: densamma 1685, s. 299.

19. Regementspistolsmeden vid Smålands Kavalleriregemente *Per Eriksson Holm* (i tjänst 1688–1697). Sigill på odaterad handling visar: oval sköld delad något ovanför mitten av ett oregelbundet, svävande skriftband med initialerna »H.M.C.I.«, däröver ett timglas omgivet av initialerna »P.E.S.«, därunder en lig-gande naken människofigur med huvudet åt sinister. Källa: densamma 1685, s. 303.

20. Ämbetsmannen *Lars Johansson Barkman*. Sigill på handling daterad Jönköping 5.12.1687 visar: i oval sköld en civil mansfigur, som med höjda armar i båda händerna håller ett brett band över sig. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: ett träd med paraplyliknande krona vilande på 3 från stammen utgående huvudgrenar. Initialer: »L.B.«. Källa: densamma 1687, s. 286.

21. Regementssskrivaren vid Smålands

Sigill nr 12. Regementssskrivaren Hans Haghström, 1706.

Sigill nr 23. Pukslagaren Jacob Lang, 1697.

Kavalleriregemente *Georg Branting* (1640-talet-1694), (Örn. 12:104). Ringsigill visar: i spansk sköld en brinnande vårdkase(?) (el. spetsigt berg med sky över toppen). Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: en blomma på lång stjälk omgiven av 2 strutsfjädrar. Initialer: »I.B.«. Källa: densamma 1688, s. 18 och 285.

22. Komministern i Wetlanda *Ingemar Arvidi Stumpzaelius* (c:a 1631-1705). Ringsigill på handling daterad Wetlanda 12.12.1688 visar: i oval sköld en liten kruka varur uppväxa 3 stora blommor, bred sköldbård med full men otydlig namnomskrift »Ingemari A. Stumpze-
lii«. Källa: densamma 1688, s. 314.

23. »Fält Här Pauker *Jacob Lang*« (son av nr 9/18) vid Smålands Kavalleriregemente (inträdde 1694; blev 10.8.1704 kvartermästare vid Livkompaniet). Sigill på handling daterad Wetlanda 2.8.1697 visar: i spansk sköld 2 breda balkar, den övre belagd med 2, den nedre med 1 kula. Tornérhjälms krönt med krona med 5 kulor. Hjälmprydnad: en stolpviss ställd grenbit med ett stort blad på vardera sidan och överst på stumpen en stående klumpig fågel (möjligen med något i näbben). Initialer: »J.L.«. Källa: densamma 1696, s. 78.

24. Kyrkoherden i Åker *Jonas Svalander*. Sigill (ganska otydligt) på handling daterad Åker 15.9.1695 visar: i spansk sköld med sköldbård en sittande svala. Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: sköldemärket. Initialer: »I.S.«. Källa: densamma 1697, s. 72.

25. Kyrkoherden i Wimmerby *Johannes Johannis Phoenix* (1631-1704). Sigill på handling daterad Wimmerby 13.1.1699 visar: i spansk sköld en sittande fågel med uppslagna vingar. Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: 2 vingar mellan vilka en sol. Initialer: »I.H.« (= Johan Hansson). Källa: densamma 1698, s. 48; annat ex. i 1701, s. 92.

26. Komministern i Tuna *Laurentius Hiort*. Sigill på handling daterad Tuna 26.10.1695 visar: i rund sköld samma innehåll som i nr 11 ovan, men något större och betydligt bättre graverat. Källa: densamma 1695, s. 56.

27. Komministern i Wimmerby *Esaias Adelgren* (c:a 1675-1719). Otydligt sigill på handling daterad Wimmerby 15.1.1700 visar: i spansk(?) sköld en fågel sittande på en gren (utan blad?). Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: en stående fågel. Initialer: otydliga. Källa: densamma 1699, s. 54.

28. Barberaren vid Smålands Kavalleriregemente *Mathias Köhn*. Ringsigill på handling daterad Eksjö 25.2.1701 visar: i kluven spansk sköld, i dexter fält en uppåtböjd gren, varå mellan tvenne ollon ett till synes mångflikigt blad, i sinister fält 1/2 örn utgående från skuran. Tornérhjälms med vulst. Hjälmprydnad: sköldemärket ur dexter fält. Initialer: »M.K.«. Obs! Då det är mycket tydliga ekollon i hjälmprydnaden torde ekblad avses, ehuru gravyren är dålig och koncentrerats på bladens ådring i stället för på deras kant. Källa: densamma 1700, s. 96.

29. Regementskrivaren vid Smålands Kavalleriregemente »*Hans Haghström*«.

Sigill nr 28. Regementsbarberaren Mathias Köhn, 1701.

Sigill på handling daterad Jönköping 16.12.1704 visar: i spansk sköld 3 från sköldfoten uppväxande blommor, varav den mellersta har större kalk än de andra, däröver i vardera sköldhörnet ett klöverblad (el. 3-bladig blomma). Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: 2 vingar. Initialer: »H.H.«. Källa: densamma 1703, s. 10. Obs! Detta sigill använde Hagström omväxlande med nr. 12.

30. Kyrkoherden i Rydaholm *Samuel Unnerus* (1648–1724). Ringsigill av primitiv typ på handling daterad Rydaholm 29.5.1703 visar: i rund sköld en stående fågel. Legend runtom: »Sam. G.(?) Unnerus.« Källa: densamma 1702, s. 96.

31. Hustru *Maria Olofsdotter Eneberg*, änka efter regementsbarberaren vid Smålands Kavalleriregemente *Urban Jägendyvel*. Skadat sigill på handling daterad Gransäng 3.10.1703 visar: i spansk sköld ett upprest lejon med lång lyftad svans. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: 2 mot varandra vända lejon, som växa upp från lövverkets övre bortre kanter och över hjälmen hålla något otydligt, som upptill har en balk eller bricka med ovanpå ställd krona (el. hjälm). Källa: densamma 1702, s. 122. Sannolikt har änkan använt mannens sigill.

32. Kyrkoherden i Wimmerby *Magnus Olai Lehnberg* (1665–1735). Sigill (dåligt exemplar) på handling daterad Wimmerby 3.12.1706 visar: i spansk(?) sköld ett cederträd. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: en stor fågel. Initialer: »M.L.« (senare bokstaven otydlig). Källa: densamma 1706, s. 104.

33. Ämbetsmannen *Gabriel Andersson Wykman*. Stampsigill på handling daterad Angelstad 15.10.1705 visar: i oval sköld en man klädd i tidens ämbetsmannadräkt, med peruk och med händerna i sidorna. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: samma figur växande. Initialer: »G.A.S.W.«. Källa: densamma 1706, s. 114.

34. Kyrkoherden i Wirserum *Petrus Laurentii Corvinus* (1655–1710). Sigill på handling daterad Wirserum 26.1.1709 visar: i spansk sköld en uppflygande korp. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: 2 vingar. Initialer: »P.C.«. Källa: densamma 1708, s. 92 och 94.

35. Ämbetsmannen *Carl Eklund*. Sigill på handling daterad Jönköping 7.10.1710 visar: i spansk sköld en balkvis ställd måne med uppåtriktat ansikte, varöver en 6-uddig stjärna. Tornérhjälm med vulst. Hjälmprydnad: månansiktet stolpvis ställt. Initialer: »C.E.«. Källa: densamma 1709, s. 140.

Det sålunda redovisade materialet torde kunna ge anledning till en del reflexioner. Man bör t. ex. observera, att det är fördelat över huvuddelen av Småland och över alla tre länen. Civila ämbetsmän – huvudsakligen olika slags fogdar – äro företrädare i 11 fall, prästerskapet i 10, officerare i 4 samt underofficerare och stabspersonal i 10 fall.

Vanligaste sköld är den spanska med 16 företrädare, närmast följd av den ovala med 10. Rund sköld förekommer i 3 fall, medan tidens speciellt adliga

sköldar – den svenska och den franska – endast representeras av 1 resp. 2 exemplar. I 3 fall finns till synes ingen sköld. Men sigillet visar ändå klart heraldiska symboler.

Ser man till sköldarnas heraldiska innehåll äro fåglar och fyrfotadjur de vanligast förekommande, nämligen i 15 fall (plus 4 människofigurer). Vilken fågel som avses i fallen nr 5 (Höök), 6 (Gahm), 24 (Svalander), 25 (Phoenix) och 34 (Corvinus) torde vara lika självklart som vilket fyrfotadjur som avses i fallen nr 11 och 26 (Hiort) samt 15 (Biörn). Talande vapen voro m.a.o. vanliga bland Smålands ofrälse ståndspersoner under 1600-talet.

Därnäst största gruppen förde olika kombinationer av blommor och blad, i flertalet fall omöjliga att närmare definiera. Endast i fallet nr 13 (Liungberg) torde namnet avslöja blomsorten. I 5 fall – nr 1 (Stropp), 2 (Roback), 13 (Liungberg), 14 (Demitz) och 28 (Köhn) förekomma olika kombinationer av gren eller kvist med en eller flere blommor och blad. En annan grupp – nr 7 (Drangel), 22 (Stumpzaelius) och 29 (Hagström) – för på olika sätt 3 blommor. Till dem ansluter sig nr 10 (Kuse) med 7 blommor.

En mansfigur – huvudsakligen i tidens civila dräkter – förekommer i sigillen nr 3 (Kartman), 18 (Holm), 20 (Barkman) och 33 (Wykman). Fallet Holm är dock komplicerat med i skölden insatt skriftband, inlagda initialer och ingen tydlig delning av skölden trots olika symboler över och under det nästan skölddelande skriftbandet. Sannolikt har Holm helt enkelt använt och »förbättrat» ett från någon prästerlig frände ärvt äldre sigill.

Innehållet i nr 12 (Hagström) skulle onekligen ha passat bättre, om mannen hetat Palmström. Det märkliga är, att denne regementsskrivare Hagström omväxlande under hela sin tjänstetid ymnigt använt dels detta sigill med en palm och

en ström, dels sigill nr 29 med 3 blommor i. Endast det senare sigillet bär hans initialer, varför det andra kan vara hustruns eller i varje fall gjort åt någon nära frände.

På ett liknande sätt uppträdde den tyskfödde pukslagaren Christopher Lang, vars ena sigill, nr 18, ju närmast kan betecknas som ett ämbetssigill. Det andra sigillet, nr 9, är tyvärr otydligt. Möjligen visar det ett par på en stång uppsatta pukor stödda av två på bakbenen stående hästar. I så fall är det också av ämbetskaraktär. Anmärkningsvärt är i varje fall att sonen, pukslagaren Jakob Lang, i nr 23 visar sig föra ett ofrälse släktvapen av i Nordtyskland vanlig typ.

En annan man i samlingen, som använde två olika sigill, var komministern i Tuna Laurentius Hiort. Men i detta fall uppvisa båda sigillen – nr 11 och 26 – samma innehåll.

Träd förekomma endast hos nr 12 (Hagström) – en palm – och nr 32 (Lehnberg) – en ceder.

Häroldsbilder och andra inom den adliga heraldiken vanliga bilder äro, åtminstone i detta lilla material, sällan förekommande. Häroldsbilder finnas endast i nr 16 (Helfrid) och 23 (Lang) samt om man så vill även i form av strömmen i nr 12 (Hagström). Ett tydligt lejon finns i sigill nr 31, som förmodligen visar Jägendyfväls vapen, ehuru använt av hans änka. Fabeldjuret en grip förekommer i nr 4 (Drefling). Slutligen visar sigill nr 35 (Eklund) en mångubbe med en stjärna över.

Hjälmarna tycks genomgående utgöras av öppna tornérhjälm. Detta har angivits i samtliga säkra fall. Men i många fall är gravyren eller avtrycket så dåligt, att man bara kan se att hjälm förefinns.

Vulst saknas i många fall, men däremot icke *hjälmtäcke*. Icke i något fall förekommer krönt hjälm.

Sigill med *monogram* är ytterst sällsynta i detta regementes räkenskaper. Krönt ofrälse monogram har blott påträffats i ett enda fall (se nr 14).

Resultatet av undersökningen av sköldarnas innehåll stämmer ganska väl med den allmänna uppfattning av den ofrälse heraldikens symbolvärld i Sverige under 1600-talet, som författaren ofrivilligt råkat skaffa sig genom över fyra årtiondens umgänge med arkivalier, där ofrälse sigill ymnigt förekommit. Dock kan man inte lita på sådana osystematiska observationer under lång tid. Det är möjligt att de större städerna uppvisa avvikande vanor, likaså att provinsiella

olikheter kunna förekomma. Sålunda har t. ex. författarens djupgående forskning om hertig Magnus av Östergötland (1542-1595) och hans hertigdöme samt om Östgöta Kavalleriregementes underofficerare och stabspersonal under 1600-talet efterlämnat ett intryck av att stjärnor i en- eller flertal just i det landskapet hörde till de vanligaste ofrälse vapensymbolerna.

Författaren hoppas i en framtid kunna vidga kunskapen om 1600-talets ofrälse vapenföring i Småland genom att på samma sätt bearbeta regementsräkenskaperna för Jönköpings, Kronobergs och Kalmar infanteriregementen.

Heroldmuseum i Tower

Et heroldmuseum i Londons Tower blev den 26. marts 1980 officielt åbnet af hertugen af Kent. Det er indrettet i den gamle Waterloo kaserne i nærheden af Det hvide Tårn. Adgangen til museet er inkluderet i billetten til Tower. Det er åbent fra 1. april til 30. september, på hverdage kl. 9.30 - 17 og på søndage kl. 14 - 17.

I 1956 stiftedes The College of Arms Trust med henblik på oprettelsen af et museum. Det

er nu resulteret i Heroldmuseet, som helt er Clarenceux Herald, Sir Anthony Wagners værk. Han er nu dets direktør, mens Rodney Dennys, Somerset Herald er vicedirektør.

Museet indeholder bl. a. segl, der illustrerer heraldikkens opståen, våbenruller, College of Arms' protokoller, heroldkapper, skjolde, hjelmtegn, kroner og faner. I museet er der desuden indrettet et udsalg af genstande af heraldisk interesse.

A. T.

Eet land - to våbener

Af O. H. M. baron Haxthausen

DER ER ikke her tale om en suveræn stat, men dog om et land, der tidligere havde egen historie, eget sprog og en høj grad af selvstændighed. Det er det sydøstlige hjørne af Frankrig, Provence.

Man ser dem overalt på skilte, reklamer, flag og postkort, men fremfor alt på de klæbemærker, som pryder bilernes bagrunder og samtidig hindrer udsynet, så resultatet bliver bulede kofangere. Men det tager man ikke så nøje, dels fordi bilerne er billigere, dels fordi man ønsker at skilte med landets våben – eller rettere et af dem, for der er nemlig to at vælge imellem. Det ene er gult (guld) med fire røde pæle. Det andet er blå med en gul (guld) lilje under en rød turnérkrave med tre nedhæng.

Dette vist ret enestående sænomen, at man i et og samme land på en og samme tid fører to våbener, får det til at gibbe i den heraldisk interesserede, og i en »tabac« erhverves de to våbener som postkort, der samtidig kan bruges som klæbemærker til bagruden.

Nu opdager man, at der er endnu en forskel: over liljevåbenet står der Provence, mens der over våbenet med de fire røde pæle står Prouvènço. Af en venlig indfødt belæres man om, at Prouvènço er det samme som Provence, men på provencalsk. Jamen, hvis Provence og Prouvènço er det samme, hvorfor er de to våbener så vidt forskellige? – Af manden på gaden får vi intet svar, men efter majsommelige studier i bøger om landets historie og flere biblioteksbesøg kan følgende fremlægges:

Sagnet fortæller, at kongen af Aragonien Godfred den Lådne oprindelig førte et forgyldt skjold. I et slag mod norman-

nerne – vel en gang i midten af 800-tallet – hvor han kæmpede ved kejser Karl den Skaldedes side, blev han alvorligt såret; men kejseren kom ham til hjælp, og med de fire fingre på sin blodbestænkte højre hånd trak han fire røde striber ned over det gyldne skjold. Og – hedder det videre i sagnet – siden den dag har kongerne af Aragonien, greverne af Barcelona og greverne af Provence ført dette mærke.

Her bør det måske tilføjes, at våbenet stadig indgår i byerne Barcelonas og Valencias våbener, i det spanske kongevåben, og iøvrigt også i den belgiske dronning Fabiolas (født Mora y Aragon). Det burde måske også nævnes, at dette smukke sagn næppe kan regnes som særlig troværdigt, men sådan skal sagn jo heller ikke bedømmes. En anden forklaring på våbenet er, at »lange pæle« på spansk hedder »barras longas« og at vi her skulle stå overfor et talende våben eller i hvert fald et par ord, der kan minde lidt om ordet Barcelona. Præcis hvornår våbenet opstår, ved vi ikke, men det påstås, at Alfons I allerede i 1184 tillod sin hovedstad Barcelona at føre sit våben.

I 1246 gifter en broder til Ludvig den Hellige, Karl I af Anjou, sig med en datter af greven af Barcelona. Som yngre søn af Ludvig VIII førte han det gamle franske liljebestrede våben belagt med en rød turnérkrave med fem, fire, tre eller måske endog kun to nedhæng – kilderne og de lærde er uenige. Gennem sit ægteskab blev han også greve af Provence, og som sådan førte han det gyldne våben med de fire røde pæle.

På opfordring af paven drog Karl til Sicilien, hvor det lykkedes ham at gøre det af med de sidste Hohenstauffer, Man-

fred og Konradin. Derved kunne Karl med den stærkes ret og pave Clemens IV's velsignelse ikke alene føje konge over Sicilien (og Napoli) til sine titler, men tillige - ganske vist på et spinkelt grundlag - føre den eftertragede men reelt set tomme titel som konge af Jerusalem.

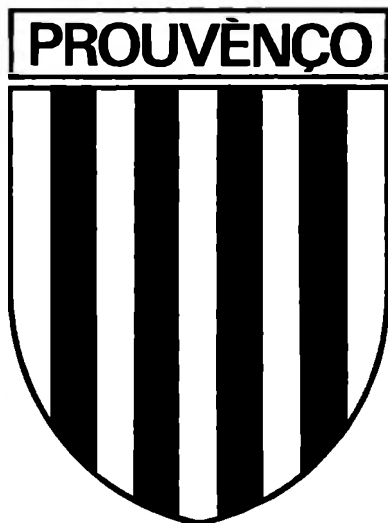
På en af hans guldmonter fra Sicilien fra 1277 ser vi, som vist i H.T. nr. 7 side 299, et delt våben med Jerusalemsskorset i første felt og med det liljevæbenede våben i andet felt - men *uden turnérkrave*. Om dette er en fejl fra møntmesterens side eller et udslag af storhedsvanvid fra Karls side får stå hen. Nok er det, at våbenet med liljerne og turnérkraven kommer til at stå for huset *Anjou-Sicilien* (Napoli). Det egentlige herredømme over Sicilien gik nu hurtigt over styr, men titlen fastholdtes og på fastlandet i Syditalien var herredømmet reelt.

Under Robert I (1309-43) sker der så det, at der i Provence cirkulerer en småmønt på godt et halvt gram - en »billon« - som på den ene side bærer en lilje under en turnérkrave med blot to nedhæng. Liljen står i det åbne runde felt uden skjold. Vi ved ikke hvorfra denne mønt stammer, men meget tyder på, at det under hensyn til møntens ringe størrelse er en til det yderste reduceret gengivelse af liljevæbenede turnérkraven, og samtidig er det en mønt der kan minde lidt om gode florentinske mønter, uden dog at liljen af kendere kan forveksles med Florens's mere »blomstrende« lilje. Om mønten oprindelig har været tænkt anvendt i Syditalien? om man har begået fejl ved prægningen? - vi ved det ikke; men som sagt: mønten var i omløb i Provence.

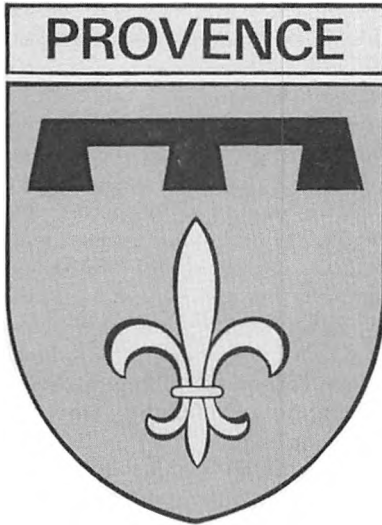
For ikke at gøre denne beretning alt for lang og indviklet springer vi nu frem til november 1423. Krigen er kommet til Marseille. Det er noget med arveretten til landet. Kongen af Aragons tropper

angriber, mens provençalerne er på landsherrens parti som forsvarere. Det kommer til slag. Men ak og ve, forvirringen er stor, for de to hære kæmper under samme fane - det gule flag med fire røde striber!

Dette får de vise rådsherrer i Provence gamle hovedstad Aix til at ansøge kong Ludvig III (af Napoli, greve af Provence) om at få ændret byvåbenet, der hidtil havde været identisk med landsvåbenet. Den 31. oktober 1424 kommer svaret, og svaret var (med enkelte ændringer i 1431 og 1442) så at sige Aix's byvåben, som vi ser det den dag i dag. Under Napoleonstiden ændredes våbenet ganske vist. Stribernes antal forøgedes til fem, og i stedet for skjoldhovedet anbragtes i øverste dexter hjørne en blå kanton, hvori der var et N (for Napoleon) under en sekstakket guld stjerne. Et mærke, der i det ubegribelig kedsomme napoleonske heraldiske system betød »By af anden klasse«. Begejstringen i

1. Prouvènço's våben.

2. Provence's våben.

byen var behersket! Men så den 20. december 1817 kom der ordre fra Ludvig XVIII, om at det gamle byvåben skulle genindføres. Under juli-revolutionen i 1830 måtte alle liljer atter fjernes, men fra midten af 1800-tallet var alt igen ved det gamle.

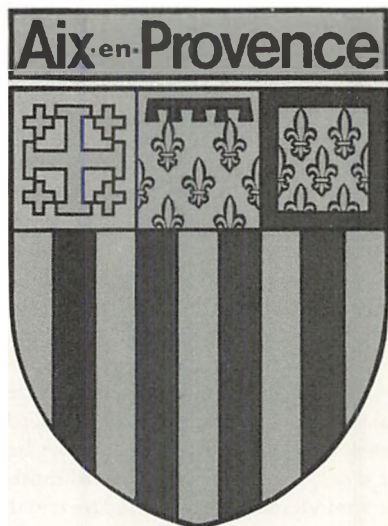
For landet Provence gik udviklingen ikke så hurtigt som i hovedstaden. Måske fordi landet ikke havde samme behov for at ændre våben som byen, men vel også fordi herskerne kun nødtigt gav slip på nedarvede titler, arvekrav og tilhørende våbenmærker. »Den gode kong René« (1409-80) - ham med den pragtfulde turnérbog - kunne f. cks. smykke sig med følgende titler: konge af Jerusalem, Sicilien, Napoli og Aragonien, hertug af Anjou, Lothringen og Bar og greve af Provence. De tilsvarende våbenmærker plus et par stykker til anvendtes flittigt i forskellige sammensætninger i mindst seks forskellige segl. Skønt levende interesseret i heraldik, turneringer, kunst, musik,

ordensvæsen, sprog og mange andre glimrende sider af livet gik det ham rigtig dårligt. De fleste af titlerne var så tomme som statskassen, og til sidst måtte han testamenterer Provence til den franske konge, idet dog en nevø, Karl af Maine, fik lov til at »regere« et års tid. I 1486 blev Provences endelige og fuldstændige tilslutning til Frankrig ratificeret i Aix.

Så i 1539 kommer der en forordning fra Paris om at det nordfranske sprog skal være rigssprog, og at det alene må anvendes i offentlige dokumenter. Vi må erindre os, at tidligt i middelalderen var det franske sprog blevet delt i to, det nordfranske *langue d'oïl* og det sydfranske *langue d'oc*. Medens de ældste nordfranske sprogmindesmærker nok er ældre end de provencalske, så nåede provencalsk senere en rigere blomstring som digterisk kultursprog kendt ikke mindst fra troubadourernes sange.

Nu er vi nået til 1598. der udkommer nye statutter for Provence, og på titelbladet på dette officielle værk ser vi for første gang det blå skjold med guld liljen under den røde turnérkrave med de tre lige. Desværre giver værket ingen forklaring på hvordan og hvorfor man er kommet frem til dette emblem. Men vi har jo lov at gætte. En hel del af forklaringen ligger i den allerede refererede udvikling. Men allerede på den tid oprådte de franske liljer i mere end hundrede variationer i mere end hundrede forskellige våbener. Nu skulle der altså laves en ny variation over temaet, og til landets held valgte man noget ganske enkelt og ligetil, som kunne minde om motivet på den lille mønt, der formentlig »nedstammede« fra Karl I's våben som fransk kongesøn. Man fik tillige markeret tilslutningen til det franske kongehus, og man tog afstand fra det spanske Aragonien.

Uanset om våbenet har været et diktat fra højeste sted eller en lokal opfindelse

3. Aix-en-Provence's våben. De tre felter i skjoldhovedet er a) i sølv et guld Jerusalemskors for titlen, konge af Jerusalem. b) blå «sæt» med guld liljer og belagt med en rød turnérkræ med fem nedhæng for huset Anjou-Sicilien (Napoli) og c) blå «sæt» med guld liljer omgivet af en rød bort, et våben der oprindeligt betegned grevskabet Valois, men senere kom til at stå for det andet hus af Anjou.

tyder noget dog på uorden i den heraldiske centraladministration; thi i en beretning fra 1620 om kong Henrik IV's begravelse i 1610 læser man, at Provençes våben, der indtog en fornem plads i

processionen, var: I guld fire røde pæle under et skjoldhovede sæt med liljer! - Det lyder da snarere som noget i retning af Aix's byvåben.

Historien går videre. I midten af forrige århundrede, nærmere betegnet den 21. maj 1854, samledes nogle digtere på et slot i nærheden af Avignon, og med Frédéric Mistral som primus motor startedes en bevægelse, der kaldtes Felibrigen. Bevægelsens mål var at genoplive digtningen på det provencalske sprog og på længere sigt dels at hindre sprogets uddøen, dels at fremme dets udbredelse. Mistral nåede selv langt frem mod dette mål. I 1904 modtog han Nobels digterpris, men allerede en halv snes år tidligere havde han ud over sit store forfatterskab præsteret et digert 2-binds værk, et fransk - provencalsk leksikon.

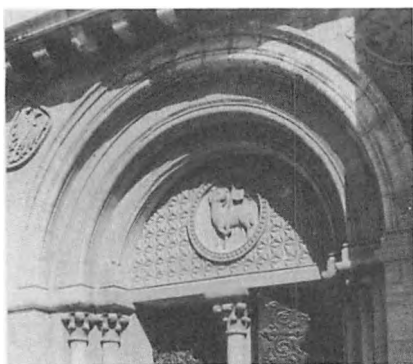
I de senere år hvor lokalpatriotisme mange steder måske som modvægt til visse centraliseringsbestrebelse har fået vind i sejlene, viderefører man i Provence Mistrals tanker ved blandt andet at klistre det gamle men nu uofficielle våben med de fire røde pæle på guld grund i bagruden på sin bil. Vil man omvendt markere sin tilfredshed med det franske sprog og Provence som en provins i Frankrig, ja så sætter man naturligvis det officielle våben med liljen på bagruden.

Men uanset hvad man vælger, skal der nok komme buler i bilen.

Luthersk biskopsheraldik i Jerusalem

Av Bengt Olof Kälde

PÅ reformationsdagen den 31 oktober 1979 vigdes i Återlösarens kyrka i Jerusalem preses Daud Haddad till biskop för den evangelisk-lutherska kyrkan i Jordanien, ELCJ (namnet har officiellt bibehållits även efter Israels ockupation av Östjerusalem och Västbanken 1967). Vigningen förrättades av den lutherske biskopen av Berlin-Brandenburg, assisterad av en svensk och en finländsk biskop. Därmed återinfördes efter ett drygt 90-årigt uppehåll den episkopala författningen för lutheranerna i det Heliga Landet. Den på preussiskt initiativ 1841 slutna överenskommelsen om ett gemensamt tyskt-engelskt, lutherskt-anglikanskt biskopssäte i Jerusalem föll bl. a. på ocnigheten i ämbetsfrågan och bröts formellt 1886 efter den siste gemensamma biskopens död; nu hoppas man genom svensk-finsk förmedlan kunna återknyta banden till anglikanismen.

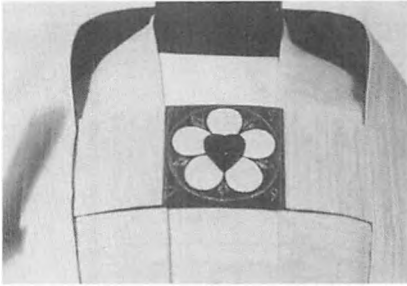
1. Västportalen till Erlöserkirche i Jerusalem, 1800-talets slut. I tympanonfältet Återlösarens symbol Gudslamm. Bågfältet omges till dexter av den tyska örnskölden och till sinister av en sköld med malteserkors. Kyrkan ligger på platsen för Johanniterordens ursprungliga hospitium.

2. Ämbetsvapnet för biskop Daud Haddad.

Från att närmast ha varit en tysk utlandslörsamling har ELCJ utvecklats till att bli en inhemsk, palestinensisk kyrka med arabiska som främsta gudstjänstspråk. Domkyrka är den av de preussiska konungarna uppförda »Erlöserkirche« (på engelska kallad »Church of the Redeemer«, på svenska även »Frälsarens kyrka») i Muristan nära Heliga Gravens kyrka. Den invigdes med stor pompa av kejsar Wilhelm II år 1898, varvid biskoparna von Schéele av Visby och Bang av Christiania representerade Sverige-Norge.

Gudslammet från den nyromanska västportalen (fig. 1) har upptagits i vapnet för ELCJ, dock med en särskild version av Jerusalemskorset som differentiering på korsstavens fana: i svart fält ett tillbakaseende Gudslamm av silver med korsgloria av guld, med rött kors, överlagt en stolpvis ställd korsstav av guld med fana av silver, belagd med ett svart kors, i vinklarna åtföljt av fyra röda grekiska kors. Svart-vitt var Preussens och Hohenzollerns färger,

3. Pluvialets bröstklaff med Lutherros.

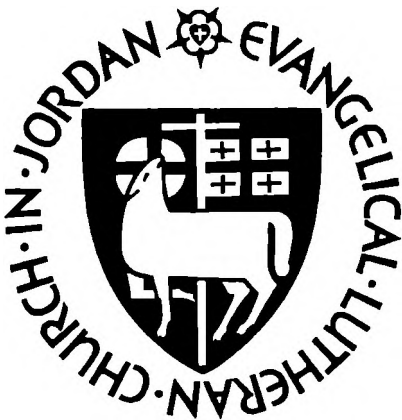
4. Pluvialets clipeus med Gudslamm.

som för Tyska riket av år 1871 kompletterades med (Brandenburgs) rött.

Som sitt emblem har biskop Haddad valt Lutherrosen, som dock satts i grönt fält i stället för reformatorns blåa; svart-vitt-grönt-rött är såväl Jordaniens som den panarabiska rörelsens färger. I ämbetsvapnet kvadreras ELCJ:s Gudslamm med en Lutherros i grönt fält inom en bärd av guld (fig. 2). Det arabiska valspråket står på tyska runt korabsiden: *„Jesus Kristus är densamme i går och i dag, så och i evighet“* (Hebr. 13:8).

Den nye biskopens kors och ring har skänkts från Tyskland medan stav och skrud är gåvor från Finland och Sverige. Pektoralkorset uppvisar Agnus Dei jämte evangelistsymbolerna. Signeringen har

Jerusalemkorsat graverat inom en krets av 12 pärlor. Kräklans nod visar det »himmelska Jerusalem» enligt Uppenbarelsebokens 21 kapitel: gyllene mur med 12 portar och apokalyptiska ädelstenar, med namnen på Israels stammar i hebreisk och på apostlarna i grekisk skrift. På biskopskåpans klaff har Lutherrosen broderats (fig. 3) och på ryggskölden Gudslamm (fig. 4). Ett Jerusalemkors har applicerats på mässhaken. Gudslamm och Lutherros möter dessutom på stolan och i stämplarna med engelsk omskrift för ELCJ och biskop Haddad (fig. 5). Mitran, som saknar särskild dekor, har utnyttjats som timbre-ring över biskopssköldarna.

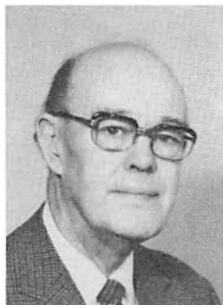
5. Stämplor för den evang.-lutherska kyrkan i Jordanien och för dess biskop.

Heraldik og svampe

Af Ole Rostock

EN amerikansk mikrobiolog, der også er interesseret i svampe, både mykologisk og gastronomisk, og som ved at jeg interesserer mig for heraldik og, i hvert fald gastronomisk, også for svampe, henledte for nogen tid siden min opmærksomhed på, at der i en kendt svampebog af en forsker der hedder *Ramsbottom* omtales, at der i et Harleian Manuscript i British Museum nævnes et våben for en engelsk familie *Dryland*, der har et mykologisk motiv: »wert, a chevron purpure between three mushrooms slipped argent« eller på dansk: »i grønt en purpur sparre mellem tre sølv svampe (= champignons)«.

I en følgende diskussion blev jeg overtaget til at grave videre i heraldikkens svampebed i håb om at finde flere svampe end *Dryland's* og de tre andre, af fransk oprindelse, som også viste sig at være nævnt i Herleian Manuscript.

OLE ROSTOCK. Født 1912. Medlem af - og sporadisk sekretær for - »Det danske Selskab for Heraldik og Sfragistik« 1942-1959. Sekretær for »Societas Heraldica Scandinavica« siden Maj 1963. Sammen med Sven Tito Achen forfatter

til »Dansk heraldisk bibliografi 1589-1969«. Heraldiske hovedinteresser: identificering af anonyme våbenskjolde samt etablering af et så omfattende heraldisk bibliotek som muligt.

Det blev til en lille artikel som blev publiceret i Boston Mycological Club Bulletin i Oktober 1979 og som her gives i fordansket og let udvidet form.

Jeg gennemgik Renesse og Rolland, Papworth og Burke samt adskillige andre og fandt at der mellem de mere end 150000 registrerede våbener kun fandtes 18 med svampe-motiver. Af disse var 10 franske, 3 tyske og eet fra hver af landene Belgien, England, Italien, Polen og Schweiz. Renesse nævnte dog yderligere eet svampe-våben, et finsk for en familie *Frazer*, af engelsk oprindelse, som ved nærmere undersøgelse viste sig at have, ikke svampe, men 5-foils i deres våben!

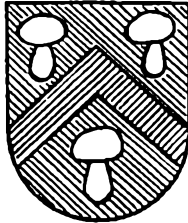
Selv om det ikke var muligt i alle tilfælde at fastslå nogen forbindelse mellem familienavnet og den kendsgerning at svampe var brugt som våben-mærker - våbenerne var altså stort set ikke talende - så var der i hvert fald fire tilfælde, hvor der ingen tvivl var, og for restens vedkommende har man jo lov til at gøre sig sine egne tanker!

At familien *Piltz* har svampe i våbenet kan ikke undre; at familien *Mousière* også har det kræver måske lidt mere fransk-kunnen end jeg havde til at begynde med, da jeg ikke vidste at champignon bl. a. kan hedde moucheron! Lidt mere undskyldelig er vel nok mit manglende kendskab til provençalsk, der gjorde at jeg først efter en nærmere efterforskning var i stand til at identificere familien *Rabasse's* trøffel-våbener med den provençalske betegnelse for trøffel - endnu et godt talende våben!

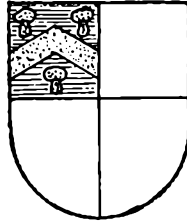
Det italienske familienavn *Fongarini* får jo uægtelig een til at tænke på at svamp på italiensk hedder *fungo!* Og *Lesseps* kan meget vel være et homofon

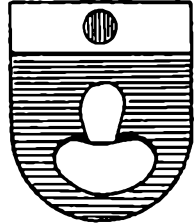
Optenberch
Bruxelles

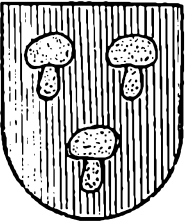
Dryland
England

Avrange
Frankrig

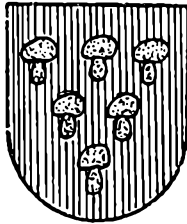
Boulet
Gascogne

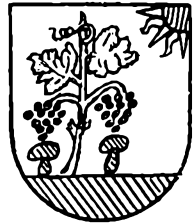
Gorgias
Frankrig

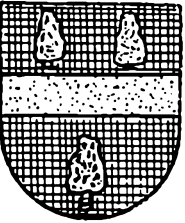
Guyot
Normandiet

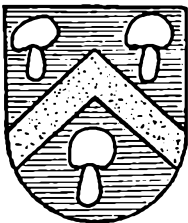
Launy
Bretagne

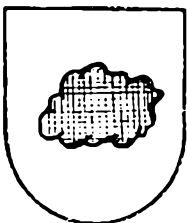
Lesseps
Paris

Moreau
Frankrig

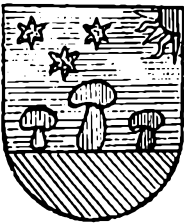
Moussière
Dijon

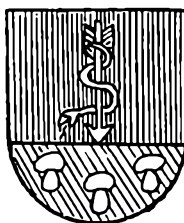
Rabasse
Provence

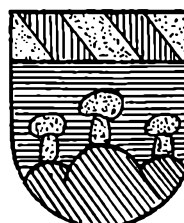
Rabasse de Vergnon
Dauphiné

Fongarini
Italien

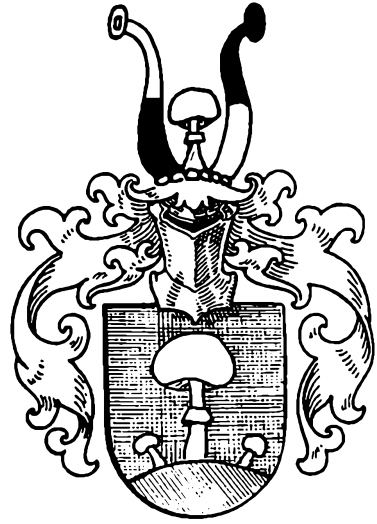
Baybuza
Polen

Merz
Schweiz

von Werberichshausen
Tyskland

Piltz
Schlesien

for *les cèpes*, som er den franske betegnelse for svampen *Boletus edulis* eller rørhat! Et yderligere bemærkelsesværdigt træk i denne/navne kombination er, at vinranken, som også findes i våbenet, på fransk hedder *les ceps* (de vigne)! *Boulet* kunne være *Boletus*, på fransk *bolet* og *Morreau* viser i sit våben ganske tydeligt morkler, på latin *morchella*.

Figurmæssigt kunne de fleste af de repræsenterede svampe være enten champignons eller rørhatte og farverne er til ringe hjælp, da de hovedsagelig er guld eller sølv; et enkelt våben, *Werberichshausen*, har en fra resten afvigende farvesignatur, nemlig mørk rød-brun hat og hvid stængel, hvilket kunne tyde på at det skulle være en rørhat, men desværre kunne denne farveangivelse også gælde for andre svampe uden for

champignon/rørhatkomplekset! Selv antagelsen af forbindelsen *Boulet/boletus* kan måske drages i tvivl, når man finder en oplysning om, at *boletus*-betegnelsen også har været brugt om fluesvampen langt ind i Linnés tid!

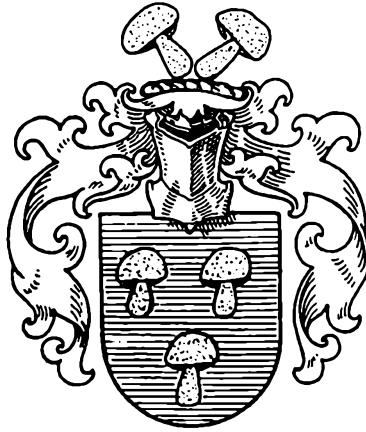
Så til sidst står vi med den kendsgerning, at de eneste svampe der kan identificeres efter tegningerne er morkler og trøller!

Fra de givne oplysninger er det ikke muligt at angive tidspunkter for de pågældende våbeners opståen, men jeg ville være tilbøjelig til at sætte dem til 16-1700 tallet. Ejheller er det muligt at bekræfte Ramsbottoms charmerende idé, at Nordmannerne bragte deres gastronomiske sans for svamperetter med til England, og at det der skulle have været betragtet som et udslag af aristokratisk livsfølelse at

spise svampe! Desværre har det nemlig vist sig at man spiste svampe i England før den normanniske invasion!

Selv om antallet af mykologiske våbe-

ner er ret så begrænset afslører de dog fra et temmelig uventet hold en gammel interesse for svampe.

Kries
Tyskland

Heraldica varia

Brev fra Aix

I et brev fra Aix-en-Provence dateret den 27. november 1884 skriver maleren Paul Cézanne til vennen og forfatteren Émile Zola: »...Men efter at have jamret mig, vil jeg råbe et leve solen, der skænker os så skønt et lys...«

Forstå mig ret. Naturligvis vil jeg ikke sammenligne mig selv eller andre hverken med Paul Cézanne eller Émile Zola, og min eventuelle jamren er selvfølgelig ganske uden interesse. Men det skønne lys i Provence har – føler jeg – medvirket til, at jeg nu ser anderledes, ja, måske klarere på mange ting end jeg gjorde før. Det gælder også mit syn på den heraldiske litteratur, og det gælder især, hvad jeg synes om Sven Tito Achens Heraldikkens femten Glæder.

Første gang jeg læste bogen, blev jeg næsten blændet af den utraditionelle disposition af stoffet og hele fremstillingens elegante causerende stil. Ved et senere gensyn hæftede jeg mig ved de mange klare og dog knappe formuleringer, ved alle de originale og samtidig indlysende rigtige synspunkter og ved de talrige ufortærskede eksempler, der passer som hånd i handske på de problemstillinger, de skal belyse.

Nu ved den tredje gennemlæsning – og altså vel at mærke under Sydfrankrigs sol – er det de fine pirrende antydninger og hentydninger, der fryder mig. Små tilsyneladende let henkastede bemærkninger, der har virket utroligt dragende og tankevækkende på mig – vel nok også fordi en så god del af dem peger mod franske forhold, især værtshuse.

Allerede i første kapitel under den umiddelbare glæde ved heraldikkens skønhed siges det, at et værtshus i Frankrig kunne have heddet »Den gyldne Løve«. – Ja, kunne det nu også det? Et par hastige opslag i nyeste udgave af Michels hotelvejviser afslører, at

der stadig er adskillige hoteller, kroer og restauranter med navnet Lion d'Or. Af heraldisk klingende navne overgås guldløverne end ikke af Cheval Blanc'erne.

Det kunne egentligt være ganske morsomt at undersøge, om disse kroløver skulle være særligt koncentrerede i provinser i hvis våben, der indgår en eller flere guld løver – eller skulle det mon også for kroers vedkommende gælde (med en let omskrivning af den gamle spydige bemærkning), at hvis man ikke kan finde på andet, så kalder man bare kroen for den gyldne løve? Det kunne også tænkes, at den lydæssige lighed på fransk mellem »Lion d'Or« og »Lit ou on dort« (seng, hvor man sover) har spillet ind.

Men en sådan kortlægning af løvernes udbredelse i Frankrig ville selvsagt ikke forklare tilstedeværelsen af den anselige flok af hvide heste. Her er jeg, uden dokumentation af nogen art, tilbøjelig til at tro, at en også i Frankrig populær operette må bære et større direkte ansvar for hestene end sachsernes hvide hest, der måske alligevel var stamfader til den på kroen i Sommer i Tyrol.

Det kan imidlertid ikke udelukkes, at det fornemme vinslot Château Cheval-Blanc (Premier Grand Cru) i Saint-Emilion også kan have givet navn til et par kroer. Under alle omstændigheder er det en historisk kendsgerning, at vinslottet har navn efter et middelalderligt kroskilt. Det fortælles, at så tidligt som i 1269 drog riddere til borgen i Libourne for at aflægge troskabssed til den engelske sénéchal Roger de Leyburn. På vejen styrkede man sig ved den gode vin i kroen under skiltet med den hvide hest.

Iøvrigt studsede jeg indledningsvis også, fordi Achen valgte Den gyldne Løve fremfor Guldliljen som sit eksempel. Men det er selvfølgelig fuldstændig rigtigt og naturligt. Ganske vist hed kroen i Amiens, som d'Artaignan

og de tre musketerer besøgte nogle gange, Guldliljen, men enten må den have været et foster af Dumas's frodige fantasi eller også er den siden gået fallit, for ifølge Michelin findes intet gæstgiveri af dette navn i byen, og ikke nok med det, selv efter en halv times bladren er det ikke lykkedes mig at finde en eneste guldlilje-kro i hele Frankrig i Michelin! – Besynderligt – og dog – måske er et forbud mod liljerne fra juli 1830 aldrig blevet ophævet for så vidt angår navngivning af værtshuse?

Mens vi taler om musketererne vil det være rimeligt også lige at lade et par ord falde om d'Artagnans fund af en pistol i en park på side – ja, det er vel 208. Som forfatteren – altså hr. Achen – selv antyder, lyder det lidt ejendommeligt, at familien Gramonts våben figurerer på greven af Guiche's pistol. Ikke desto mindre er det helt korrekt. Man skal blot være opmærksom på at skelne mellem navn og titel. Det er altså ikke slægten de la Guiche fra Burgund, der her er tale om, men, som skrevet, familien Gramont.

Slægten stammede fra Navarra og dens stamvåben var i guld en blå løve med rød bevæbning (det lyder helt dansk – eller northumberlandsk!). Flere af slægtens medlemmer udmærkede sig i fransk tjeneste og kunne til skiftende tider føre titler og embeder som vicekonge af Navarra, hertug af Gramont, guvernør af Bayonne, pair og marskal af Frankrig, grever af Aster, Lespare og Caderousse samt hertuger og/eller grever af Guiche. Her har vi forklaringen. Om pistolen kun har båret den blå løve eller det mere komplicerede grevsvåben, skal jeg i sagens natur ikke kunne sige med sikkerhed.

D'Artagnans eget våben har jeg hidtil – med skam at melde – ledt forgæves efter. Det findes utvivlsomt, om ikke andet så som et af disse fantasivåbener for fiktive litterære personer. Alexandre Dumas selv kunne også føre våben. Hvorvidt han gjorde det, ved jeg ikke. Man finder det i Rollands illustrationer til Rietstaps Armorial Général, men ikke blandt de fjorten forskellige Dumas-våbener. Det egentlige slægtsnavn er nemlig slet ikke Dumas. Det er Davy de la Pailletier.

Hvis det ikke allerede er sket, burde der faktisk skrives en bog om heraldikken i Dumas's romaner, lidt i stil med »Shakespeare's heraldry«.

Jo, Shakespeare hører også med til heraldikkens glæder endda med billede af våben med valgsprog og i tilgift en vittig replik af Ben Jonson lagt i munden på en spøgefugl som forslag til motto til en parvenus våben med et vildsvinehoved i: »Ikke uden sennep«, hvilket samtidig skulle have satirisk sigte mod Shakespeares motto: »Ikke uden ret«. Meget morsomt, men det er muligt, at historien var endnu morsommere for datiden. Jeg tror nemlig ikke, at Shakespeare følte sig det ringeste såret, for det var ham, der begejstret anbefalede at stykket med replikken, Every man in his humour, kom op på Globeteateret i 1598 (ikke 1599).

Replikken spiller heller ikke på det, som sagen om Shakespeares motto oprindeligt havde drejet sig om nemlig, at der havde indsneg sig et meget uheldigt komma i kladden til våbenbrevet, således at mottoet kom til at lyde »Non, sanz droict« hvilket ændrede meningen til »Nej, uden ret«.

Mon ikke snarere det har moret Shakespeare, at våbenmærket tydeligvis var taget efter kroskiltet på Boar's Head i Eastcheap, hvor flere af scenerne både i hans Henrik IV og Henrik V udspilles.

Og med hensyn til sennepen forekommer det mig slet ikke utænkeligt, at såvel Shakespeare som Jonson kendte det motto, der normalt tillægges sennepsbyen par excellence Dijon: »Mout me tarde«. Da sennep på fransk hedder moutarde synes valgsproget velvalgt, men det er ikke valgt, det er stjålet. Byen fik sit våben den 23. september 1391 af hertugen af Burgund, Filip den Dristige, og samtidig tog man uden videre hans personlige valgsprog med i købet.

Om valgsprogets oprindelse berettes, at i efteråret 1386 samedes en flåde ved havnen l'Écluse med henblik på et togt mod England (som vist aldrig blev til noget videre). Filip var utålmodig og udbrød: »Mout me tarde«, hvilket nogenlunde kan oversættes til: »Jeg længes meget«.

I femte akt af Shakespeares Henrik V har hertugen af Burgund en lang og gribende monolog om krigens rædsler og sin længsel efter fred. Men denne hertug er den senere Filip den Gode, greve af Charolais (her er der en forkert tegning af våbenet i Scott-Giles, Shakespeare's Heraldry!). Når Filip den

Dristige gav udtryk for sin utålmodighed, var det vist efter at se blod. Henrik V blev skrevet omtrent samtidig med...

Nej, nu må jeg slutte dette brev. Hvad jeg ville sige var jo bare, at jeg har haft - og stadig har - stor glæde og rigt udbytte af at læse om Heraldikkens femten Glæder i Provence's skønne lys.

I aften skal vi på kro!

PS

Nu har jeg fundet tid til at gennemgå 1979 Michelin, France lidt nøjere for hyppigheden af heraldisk klingende hotel- kro- og restaurantnavne. Her er resultatet:

Lion d'Or	53
Lion des Flandres	1
Lion Verd	1
Cheval Blanc	46
Cheval Noir	7
Cheval Rouge	6
Cheval Bleu	1
White Horse	1
Écu de France	8
Armes de France	1
Aigle d'Or	4
Aigle Noir	1
Le Blason	1

Opgørelsen skal tages med visse forbehold: Dels er der muligheder for fejltællinger, dels har det været lidt af et skøn om f. eks. Hotel Poste et Lion d'Or skulle medtages eller ej, og endelig skal det bemærkes, at der utvivlsomt findes i tusindvis af mere ydmyge værtshuse, som slet ikke er fundet værdige til optagelse i denne vejviser.

Optællingen omfatter ikke forskellige kors (croix) i diverse farver ligesom en række andre navne med mulig heraldisk tilknytning ikke er medtaget for så vidt de kun forekommer ganske enkelte gange.

Selv med disse forbehold synes det ganske klart, at Lion d'Or er det oftest forekommende heraldisk klingende navn på et værtshus i Frankrig. Det er bemærkelsesværdigt, at løven så at sige er utænkelig i andre kulører.

Cheval Blanc kommer ind som sin nr. 2, men der er dog også heste i andre farver - omend i mindre omfang - men ingen i sølv. Det synes som om heste (og svaner) på trods

af farvereglerne aldrig er sølv, men i stedet hvide.

»Det franske våben« forekommer, men aldrig med blasoneringen »Fleur-de-Lys (d'Or)«.

Man bemærker, at ørne fortrinsvis er gyldne i modsætning til Tysklands sorte (men materialet er for spinkelt til at nogen konklusion kan uddrages).

Hverken for de gyldne løvers eller de hvide hestes vedkommende har jeg orket at lave statistik over deres geografiske udbredelse i Frankrigs forskellige provinser. Jeg har dog på fornemmelsen, at løverne forekommer tættest i Normandiet, mens hestene fortrinsvis holder til i bjergegne.

I betragtning af at liljer vitterlig forekommer i adskillige franske provins- og byvåbener, synes det som om det franske folks aversion mod liljerne mere er rettet mod ordene »Fleur-de-Lys« end mod selve figurerne.

Aversionen har utvivlsomt rod i slagstriden mellem liljebanneret og tricoloren, der begyndte i 1789 og varede lige frem til 1873.

Hætt. -

»Hier ligt begraben...«

Heraldiska lärdomar som kan komma till nytta på ett eller annat sätt går att inhämta på gamla kyrkogårdars gravstenar. Givande exempel på dessa tingestar finns i den folkliga vapenkonstens stamland Schweiz och det även där stenarna är så anspråkslösa att själva enkelheten uttrycker någonting.

Den lilla orten Einsiedeln (ca 9.000 inv.) i den tyskspråkiga kantonen Schwyz tre mil sydost om staden Zürich har som orsak till sin existens ett stort benediktinkloster, Maria-Einsiedeln. En eremit på 800-talet, sankt Meinrad, som bodde i trakten brukar betraktas som klostrets grundare. Abbotsvapnet, två flygande korpar stolpvis ordnade, har med sankt Meinrad att göra. Eremiten hade två tama korpar berättat legenden; när han dräptes av två missdådare förföljdes de av korporna och ertappades. Klosters båda grundare i egentlig mening var den förste abboten, Eberhard, död 958, och biskopen av Metz, Benno, död 940. Den första kyrkan invigdes 948, det skedde till Marias ära.

I sitt nuvarande skick utgör Maria-Einsiedeln en utomordentligt ståtlig barockanläggning. Inuti det praktfulla kyrkorummet står ett praktfullt marmorkapell med en mycket gammal, svartnad skulptur av Maria och barnet. Talrika pilgrimer vallfärdar. De schweiziska kommer främst från Uri, Tessin och Valais; andra kommer från Piemonte, Elsass, Baden-Württemberg o.s.v.

Hädangångna patres bisättes, eller bisättes i varje fall ännu på 1930-talet, i klostrets källara. Huruvida den oansenliga inskriptionsplatta som sitter fastmurad vid en vägg utomhus och som jag har fotograferat i svart-vitt gäller en pater vägar jag inte säga något om. Dödsåret är 1816; Schweiz var utsatt för energiska avkristningsförsök på i varje fall 1790-talet. – Men jag minns att en rustik vapensköld och en rätt personlig stavning förbryllade. Tinkturena var grönt för en trebergslignande företeelse som bär upp en gåtfull bild i vitt; tre sexuddiga stjärnor var metall på metall.

Är »DER. HO. W. HEREN. IOSEPH. ANTONI KÄLLIN» benediktin? Det låter inte så. Den som skrev manuskriptet till hans

Inskriptionsplatta vid en grav i Maria-Einsiedeln, Schweiz. Foto förf. 1962.

inskriftion var i varje fall schweizare, av språket att döma en tyskspråkig lantman. Den som ritade upp inskriptionen förefaller att ha varit omsorgsfull och from. Han textar KÄLLIN rakt på sak, inga romerska AE och inga latiniseringar.

I »starb» och i raden med en förkortning av *Requiescat in pace* förekommer monogramartade ST. Kanske den som ritade inskriptionen menade att monogrammen föreställde någonting. Ifall de har en biblisk allusion, är den på Gamla eller Nya testamentet? Stav och orm eller korset på Golgata? Min respekt för den lilla gravplattan hr ökat med åren. Vare sig den högvördige herr Källin var benediktinpatre eller inte så var nog också han en from man.

Hans Schlyter

Örnen, tigern, liljorna och tre strömmar

Den svenska adliga ätten von Heijne tillhör den stora grupp av ätter som introducerades vid 1719 års riksdag. Vid denna riksdag skulle efterträdare till Karl XII väljas. Det var angeläget att värva pålitliga röster, vilket kan förklara att flertalet av dessa ätter fick introduceras utan företeende av adelsbrev. För ätten von Heijne har aldrig utfärdats något adelsbrev och för ätten har alltså inte fastställts något vapen, vilket givetvis kan ge anledning till tvekan om vapnets utseende. Skölden torde dock inte ha blivit föremål för skilda meningar i nämnvärd mån. Den har av Dahlby-Raneke fått följande beskrivning: »delad i silver, vari en uppstigande röd örn med en krona av guld kring halsen och med ett treklöverblad av silver på vardera vingen, och blått, vari tre av vägskuror bildade balkar av guld (strömmar)». Men hjälmprydnaden har, vilket i det följande skall visas, tolkats på olika sätt. Dahlby-Raneke lämnar dessa uppgifter: »en uppstigande leopard mellan två liljor på var sin stängel med gröna blad».

Ättens släktförening har nu låtit sin ordförande överstelöjtnanten Axel von Heijne verkställa en utredning om ättens vapen »Ätten von Heijnes heraldiska vapen – en utredning» (stencil; 54 s. + 5 bil; sept. 1979). Detta initiativ bör av andra släktföreningar betrak-

tas som ett efterföljningsvärt exempel. Liknande utredningar borde helst verkställas beträffande åtskilliga av de svenska adliga ätterna. I utredningen har redovisats äldre vapenbilder, vapenbeskrivningar har sammanställts, sigill och sigillavtryck har inventerats och försök har gjorts att tolka vapensymboliken. Utredningen, varav exemplar har överlämnats till svenska riddarhuset, har granskats av stats heraldikern Jan von Konow, vilken yttrat sig i skrivelse den 10 april 1979. Hans yttrande åtföljs av en reviderad vapenbeskrivning av den 11 juni samma år.

Av intresse för tolkningen av vapnet är vissa uppgifter om den adlade generaladjutanten Georg von Heijne. Han var son till rådmannen och domaren Elias Heijne i Elbing, som kom till denna stad »före 1675 från Liebenau» «i dåvarande schlesiska enklaven Schwiebus i Brandenburg». Schlesien var mellertid under lång tid delat i flera hertigdömen och troligen kan begreppet »schlesiska enklaven» statsrättsligt sett specificeras. Om modern Sofia Helena von Sticht är upplyst att hon efter mannens död gifte om sig med majoren Bengt Gustaf Tigerhielm.

Släkten kommer alltså från länder med örnvapen - Polen (silverörn i rött fält), Polska

Kungl. Preussen (svart örn med krona kring halsen), Brandenburg (röd örn i fält av silver) och Schlesien (svart örn i fält av guld). Fråga är vilket samband som kan finnas mellan något eller några av dessa vapen och ätens uppstigande örn. I utredningen presenteras en detaljerad bevisföring, som här inte skall återges. Kanske är sista ordet inte sagt om örnen i det övre fältet och dess ursprung. Nedre fältet i skölden anses emellertid återge det nya hemlandets färger och kan syfta på de tre strömmarna i svenska riksvapnets andra och tredje fält.

Elias Heijnes vapen är känt. Han hade som hjälmprydnad »tre vita liljor med bruna stjärkar». Beträffande sonens adliga vapen har nu den tolkningen accepterats att mittliljan i faderns vapen ersatts av en »uppstigande utåtsående naturfärgad tiger med tunga och klor röda», som hämtats från styvfaderns vapen.

Den intressantaste delen av vapnet är givetvis de från faderns vapen övertagna liljestänglarna. Det är ju främst denna del av vapnet som kan ge uppslag för fortsatta forskningarna beträffande ätens ursprung. Men samma liljor finns i en annan svensk adlig ätts vapen. Ätten Lilliecrona har i den kluvna sköldens vänstra fält enligt Dahlby-Rancke »en naturlig lilja ('cronlillie') med tre blomkalkar» och i hjälmprydnaden ett uppstigande lejon mellan »två naturliga liljor, såsom i skölden». Även denna ätt härstammar från Schlesien. Fadern till den år 1637 med namnet Lilliecrona adlade Casper Kenig var råds herre i staden Jägerndorf i Schlesien.

Det är svårt att frigöra sig från misstanken att det kan finnas ett samband mellan de två ätterna von Heijne och Lilliecrona. Det behöver inte vara ett genealogiskt samband. Liljorna i de två vapnen kan ändå ha ett gemensamt ursprung. En gissning - en tänkbar arbetshypotes - skall här framföras. Ett gemensamt ursprung kan vara liljorna i Breslau ärkebiskopars vapen. Båda ätterna kan ha haft en förfader med någon funktion hos en av dessa ärkebiskopar. Om det ärkebiskopliga arkivet finns i behåll, kan det erbjuda en forskningsmöjlighet.

Vid sådana forskningarna bör beaktas att ett biskopsdöme särskilt under äldre tid var ett högst skiftande begrepp. En biskop hade som själasörjare andlig överhöghet över ett om-

råde (Diözese) men detta område behövde inte sammanfalla med »Bistum», d.v.s. vad som lydte under hans jurisdiktion vid tillämpning av kanonisk rätt. Med högstift (Hochstift) avses återigen ett territorium, som en biskop (furstbiskop) fått i förläning av världslig makt. De olika maktutövningsområdena kunde geografiskt sett förete en mycket splittrad bild med t.ex. enklaver av kloster med särskilda privilegier. Betydligt mera kan tilläggas i detta ämne.

Eventuellt kan de stora heraldikerorganisationerna »Der Herold» i Berlin och »Der Adler» i Wien ge upplysningar om »kronlijorna» och deras ursprung.

Erik Spens

Mindetavle for Jarlen af Bothwell

James Hepburn, hertug af Orkney, jarl af Bothwell, gift med den skotske dronning Marie Stuart, tilbragte elleve år af sit liv som Frederik d. IIs fange på Dragsholm Slot, hvortil han førtes efter i 1567 på begæring af Skotlands regent, James Stuart, jarl af Morray, Marie Stuarts halvbroder, at være taget i forvaring af den danske konge og sat i Malmøhus fæstning.

Ved Jarlens død i april 1578 blev hans kiste hensat i en krypt under Faarevejle kirkes hovedskib, og her hvilede den i fred til engang i forrige århundrede, da formentlig J. J. A. Worsaae undersøgte den - i hvert fald har Worsaae skrevet en artikel om »Jarlen af Bothwells kiste» i Illustreret Tidende i 1862. Om det er fra den tid, den har været tilgængelig for besøgende, har jeg ikke kunnet opspore, men i min barndom for ca. 60 år siden kunne man komme ned i krypten og endog »pille i Jarlen», idet kisten med det velbevarede lig ikke var dækket af andet end kistelåget, som blev løftet af, når der kom besøgende. Dette »pilleri» blev senere forpurret ved, at der anbragtes en glasplade over mumien. I 1949 blev kisten flyttet til en nyindrettet krypt under kirkens sideskib med direkte adgang udefra, men i de første år kunne man stadig se Jarlen. Desværre viste det sig, at den atmosfære, der herskede i den

gamle krypt, og som gennem århundreder havde holdt Jarlens jordiske rester mumificerede, ikke herskede i den nye krypt, så de organiske rester gik langsomt til grunde, hvorfor Nationalmuseet foranledigede, at mumien og den oprindelige kiste blev overført til en ny solid egetræskiste, der blev forsvarligt lukket. Jarlen ligger der altså stadig, men ikke længere til almen beskuelse! Dog er der opsat nogle fotostater, der viser den oprindelige kiste og dens indhold.

Krypten er et nydeligt hvidkalket rum uden andre dekorationer end de nævnte fotostater og en enkelt lille forklarende tekst. Skotske besøgende har i årevis givet udtryk for, at der savnedes en værdig mindetavle, og for et par år siden resulterede dette i, at medlemmer af det skotske heraldiske selskab indsamlede bidrag til en sådan mindetavle. Efter at Societas Heraldica Scandinavica var blevet involveret ved sin sekretær, som kontaktede præsten ved Faarevejle kirke, pastor Peter Ohrt, som opnåede Menighedsrådets, Kirkeministeriets og Nationalmuseets tilladelser til ophængningen af en våbentavle i krypten, kunne den officielle afsløring finde sted den 1. maj 1980.

På denne dag samledes foran Faarevejle kirke ti medlemmer af Menighedsrådet med formanden, gårdejer Fredlöv Jørgensen og pastor Peter Ohrt i spidsen med fem medlemmer af styrelsen for Societas Heraldica Scandinavica. Efter at have beset kirkegården med familien Zytphen-Adelers gravmæle begav man sig til krypten, hvor Ole Rostock, efter at formanden for menighedsrådet havde budt velkommen, holdt en kort tale, i hvilken han skitserede Jarlen af Bothwells liv og derefter foretog afsløringen af mindetavlen med Hepburn-våbenet, og på hvilken Societas Heraldica Scandinavica er nævnt sammen med Heraldry Society of Scotland.

Derefter tog pastor Peter Ohrt ordet og takkede både det skotske og det skandinaviske heraldiske selskab for henholdsvis gaven og formidlingen og afsløringen, og han omtalte de forhandlinger, der var gået forud for den endelige aksept af gaven. Ole Rostock forklarede felterne o. a. i Jarlens våben til glæde for de tilstedeværende ikke-heraldikere.

Efter ceremonien var Heraldisk Selskabs styrelse menighedsrådets gæster ved en fro-

Mindetavlen i Fårevejle kirke.

kost på Dragsholm slot, som man beså, herunder også den kælder, der traditionelt skal have været Jarlens fængsel de sidste fem år af hans liv.

Under frokosten oplæste sekretæren følgende brev fra præsidenten for det skotske heraldiske selskab, Malcolm R. Innes of Edingight, Marchmont Herald:

»Tillad mig at udtrykke det skotske selskabs taknemmelighed over for pastor Ohrt og menighedsrådet for Faarevejle kirke for deres store imødekommenhed og hjælp til muliggørelsen af at få opsat en passende mindeplade for Jarlen af Bothwell i deres kirke.

Også det skandinaviske heraldiske selskab takker jeg for den hjælp og det samarbejde, der herfra er ydet.

Jeg er sikker på, at fremtidige besøgende i kirken vil være glade for at se et så passende minde over een, som for en kort tid var ægtefælle til Skotlands mest romantiske statsoverhoved.»

Menighedsrådets formand svarede med en fornyet tak for pladen, som han fandt overordentlig smuk og værdig. Man var lykkelig for at have fået gaven, og han bad om, at hans

tak måtte blive videresendt til præsidenten for det skotske heraldiske selskab og dets medlemmer.
Ole Rostock

Slægten Hohenthals vapen

I »Heraldisk Tidsskrift«, nr. 6, 1962, ingår på siderne 259-260 en liten uppsats av under-tecknad, »Två gamla vapens vandring«. I uppsatsens sista avsnitt berättar under-tecknad om »Capitainen Wälädle Herr Claes Jacob Hohenthals Stål Signete» som han lät gravera åt sig i Nykarleby 1773. Av uppsatsen framgår att kapten H. fick idén till detta sigill från sin mors släktvapen och att hon tillhörde en tysk ätt, von Warner eller Werner. Av nämnda uppsats framgår också att han »lämnade (med avsikt?) bort» »sköldens» tvärbjälke. I tidskriften »Genos», utgiven av Genealogiska samfundet i Finland, publicerade under-tecknad i nr. 3, 1963, sid 59-60, en finskspråkig uppsats, »Vanhan vaakunan vaellukset», (Ett gammalt vapens vandringar) och i denna förmodar under-tecknad att C. J. Hohenthal av misstag, (»erheellisesti») lämnade bort ifrågavarande tvärbjälke. Sedan jag under 1979 fick förmånen att ta del av tvänne sakkunniga personers heraldiska insikter, (godsägaren Henrik Degerman och konstnären Carol Hedberg) måste frågan angående tvärbjälken tolkas så att C. J. Hohenthal genom att »differentiera» sin mors ättevapen så att han bortlämnade tvärbjälken och, vilket tycks framgå av hans sigill, vred hjälmen så att den icke är riktad rakt framåt, såsom då det gäller ett adligt vapen utan åt höger, såsom brukligt är då det gäller ett borgerligt, (vilket min vän, framlidna heraldikern, Gösta von Numers en gang framhöll öf mig), och sålunda gjorde åt sig och sina avkomlingar ett eget släktvapen. Denna C. J. v. Hohenthal, som han oftast skrev sig, kommanderades efter Sveriges förlust av Pommern och freden i Hamburg 1764 från Stralsund till Österbotens infanteriregemente i Finland år 1766, förlorade sin första hustru, Margaretha Sibilla Chatharina von Lützwow i barnsäng strax efter ankomsten till Finland och sin mor, löjtnantsänkan Beata Augusta H. knappa två månader senare. Var det måhända dessa

Kapten C. J. v. Hohenthals sigill av 1773.

stora motgångar och oron för sina två små gossars uppfostran som han tänkte på då han efter sitt giftermål med sin andra hustru, Brita Maria Sohlberg och återvunnen lycka till sitt valspråk tog »Vincet qui patitur«, (genom lidandet till seger), vilket framgår av hans vapensigill av år 1773.

Till Hohenthalska vapensigillet historia kan tilläggas att det efter C. J. v. Hohenthals död den 26. 1. 1791 i Kuopio såsom major vid Uleåborgs frikår, sedermera övergick till hans i Finland födda yngre son, sergeanten Jonas Samuel von Hohenthal. I slutet av 1800-talet fick avkomlingar till majorens äldre son, sergeanten Johan Arvid von Hohenthal, som föddes i Stralsund i sin fars första äktenskap (1762), se nämnda sigill hos Jonas Samuel von Hohenthals äldsta son, jordbrukaren Johan August Hohenthal i Haapavesi, varpå flere medlemmar av släkten Hohenthal lät gravera åt sig kopior av detta sigill. Och då hade man ännu ingen vetskap om detta »Hohenthalska« vapens von Warnerska förebild, vilket konstaterades först år 1913 genom H. Södersteens forskning i Stralsund, vilka ledde till upptäckten av majoren Nicolaus (Claes) Jacob von Hohenthals föräldrar, löjtnanten vid livkompaniet av drottningens livregemente i Stralsund, Joachim (Jochum) d.y. Hohenthal och Beata Augusta von Warnern.

Emellertid är det inte min avsikt att i denna lilla uppsats ens göra ett försök att kombinera ätten von Warner (Werner)s vapen med den skottska klanen Weir of Blackwoods, vilket har en exakt likadan sköld som ätten von Warner. Likheten kan betyda släktskap mellan dessa

två släkter, men sedan Carol Hedberg meddelat mig att det i Europa, enligt Renesse, existerar 59 släktvapen av mönstertypen »bjälke belagd med stjärnor«, bör forskningen bland dessa givetvis fortsättas. Och då bör den som gör detta begagna sig av Renesse's namnlista och vapenbeskrivningarna hos Rietstap.

Torvald T:son Hohenthal

»S:t Benedictus' kors«

Den nötta medalj som återges här är stor som en 25-öring och ser ut som silver. Ena sidan visar ett kors, både latinskt och grekiskt kan det förefalla och format som vore det gjort av en smed. Det är sammankomponerat med fyra bokstäver, CSPB, det hela inom en gåtfull omskrift av bokstäver. Vad CSPB betyder framgår av medaljens andra sida: de är begynnelsebokstäverna i Crux sancti patris Benedicti. De fyra orden står vid en manlig gestalt med helgongloria som håller ett krucifix i högra handen och bär en stor bok på vänstra armen. CSPB, den helige fadern Benedictus' kors. - Den lilla pengan tillhör Walfrid Westman, kyrkoherde emeritus; han har fått den under ett besök i USA och önskar veta mer om den.

Sidan med helgongestalten har omskrift på latin men den säger inte vem helgonet är: Eius in obitu nostro praesentia muniamur, må vi i vår dödsstund vara skyddade genom hans närvaro. Sättet att modellera bokstäverna verkar 1920-tal. Ordet Pax på sidan med korset och en fågel som möjligen kan tas för en duva på sidan med helgongestalten fick oss att tänka på Benedictus XV, påve 1914-1922. En minnesmedalj över en fredsträvande pontifex maximus präglad på 1920-talet, trodde vi.

Men så överlämnade John Schoeberle OMI, kyrkoherde i S:t Olofs katolska församling i Sundsvall, några aktuella pressklipp om en annan Benedictus. Nämligen om den abbot efter vars fädelse i Nursia (i närheten av Spoleto) jämnt 1½ årtusende anses ha förlutit 1980. S:t Benedictus, det västerländska munkväsendets store organisatör, brukar i den religiösa konsten framställas i sin svarta munkdräkt och med något eller några av attributen kräkla, ordensbok, krucifix och gissel.

1 och 2. Den beskrivna medaljen. C:a 3 gångers förstoring.

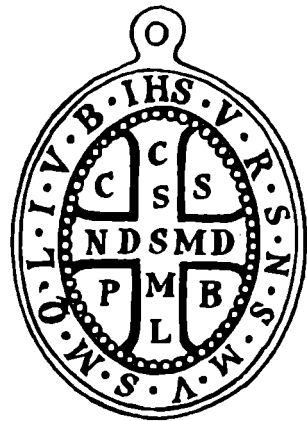
En S:t Benedictusstata i Einsiedeln från senare hälften av 1800-talet visar helgonet med ordensboken på högra armen och kräkulan i vänstra handen. Två korpar vid helgonets fötter torde vara menade som en sentida vördnadsbetygelse från klosters abbot vars vapen visar två korpar.

Den gåtfulla omskriften på medaljens korsida utgör enligt Göteborgsprästen Andreas Rask OSB begynnelsebokstäverna i en besvärjelse mot djävulen. Omskriften börjar med VRS för Vade retro, Satana - Gå bort, Satan, och slutar med IVB för Ipse venena bibas - Själv du dricke giftet. En kalk ur vilken slingrar sig en orm och en korp med utbredda vingar förekommer på något som ser ut som ett lågt altare bakom helgongestalten. Orm och korp och de dolda orden om gift alluderar på något dramatiskt under S:t Benedictus levnad. Enda källa till kunskap om den finns i Andra boken av Dialogi, författade av S:t Gregorius den store (påve 590-604).

Benediktusmedaljer kan påminna om den uppgift som Heliga stolen gav S:t Benedictus på 1960-talet och påmint om inför jubileums-

året: att vara Europas skyddshelgon. Men när är den lilla slitna silverpengen graverad, vi hade ju gissat på 1920-talet?

Hans Schlyter

3. »Benediktinkors», efter F. Dahlby, *De heliga tecknens hemlighet*, sid. 56.

Heraldisk litteratur siden sidst

Ett heraldisk praktverk

Ottfried Neubecker: *Heraldik. Kilder, brug, betydning*. Oversat og bearbejdet for Skandinavien af Nils G. Bartholdy efter *Heraldik, Wappen - ihr Ursprung, Sinn und Wert*. 228 sider. Forlaget Hamlet, København 1979. 535 Dkr.

De heraldiska vapnen har tack vare sina speciella egenskaper ingalunda spelat ut sin roll som symboler för familjen, kommuner, landskap och länder. Praktisk tillämpning av optiska lagar har gett vapenbilden maximal tydlighet och klarhet. Hur en sådan bild skulle vara beskaffad, visste man redan på 1100-talet. Mer eller mindre omedvetet bygger också övriga bildsymboler i det moderna samhället på dessa principer, det må gälla firma- eller föreningsmärken, symboler för idéer, institutioner, folkrörelser etc. Kunskap om heraldikens regler och traditioner och hur de tillämpas i vår tid är dock på sina håll bristfällig eller rent av obefintlig. Som exempel härpå kan nämnas hur Sveriges ishockeylandslag »Tre Kronor» tog sig orådet att byta ut nationalsymbolen de respektingivande tre kronorna mot en dåligt stilerad isbjörn, heraldiskt sett bakvänd, ett djur som dessutom ej förekommer i svensk fauna. För säkerhets skull behöll man dock texten »Tre Kronor», men inte med cyrilliska bokstäver, som åtminstone kunde förståtts av våra huvudmotståndare ryssarna. Ett beklagligt prov på heraldisk okunnsighet i föreningsmed bristande känsla för tradition och nationella värden.

Förutom behovet av att skapa nya heraldiska symboler och modernisera de bestående, finns även ett annat minst lika viktigt område där heraldiska kunskaper är nödvändiga. Jag tänker på alla dem, som arbetar med att redovisa och rätt tolka det

omfattande heraldiska källmaterial, som finns i våra urkunder, handskriftsamlingar, i historiska byggnader av skilda slag etc., ett behov som finns i alla de nordiska länderna. Och så får vi ej glömma, att de heraldiska vapnen också utgör en glad och färgprunkande företeelse, vars dekorativa tillämpning även kan tjusa en bred allmänhet och att det bland människor i gemen finns ett latent intresse för symboler.

Under år 1977 har den internationella heraldiska litteraturen berikats med två stora och rikt illustrerade verk. Den schweiziska *Manuel du Blason*, helt nyredigerad och utökad, är byggd på D. L. Galbreaths berömda heraldiska handbok med samma namn men för länge sedan utgången. Den nye utgåvan är signerad Léon Jéquier, känd medeltidsheraldiker och president i l'Academie Internationale d'heraldique. Boken är tidigare recenserad i HT. Den andra boken har skrivits av den i fackkretsar likaledes välkände tyske heraldikern Dr Ottfried Neubecker, som med sin *Heraldik*, med underrubrik *Wappen, Ihr Ursprung, Sinn und Wert* kan ses som en modern efterföljare till Ströhls *Heraldischer Atlas* från sekelskiftet. Jéquiers och Neubeckers utgåvor är till format, omfång och överdådig illustration likvärdiga och har i rask takt också utkommit på de andra stora kulturspråken. Då det nu även föreligger en dansk edition av det sistnämnda verket avsett för Skandinavien ställer man sig frågan, om behov föreligger för en sådan utgåva. Förlagsreklamen säger dock att textinnehållet anpassats för nordiska förhållanden. Bearbetning och översättning har gjorts av arkivarien vid det Danske Rigsarkiv Nils G. Bartholdy, även han känd som heraldisk fackman. Det är därför man med särskild förväntan tager del av Neubecker/Bartholdys *Heraldik, kilder, brug, betydning*, då den faktiskt utgör ett arbete

av ej tidigare skådat omfång på nordiskt språk.

Omedelbart kan konstateras att det inte här rör sig om en handbok i vanlig mening utan om ett populärvetenskapligt arbete avsett också för en bredare publik, en heraldikens kulturhistoria är det som här framlägges. En av nackdelarna med internationella bokverk med ett i förväg upptryckt bildmaterial är, att det ursprungliga originalets uppläggning måste följas av respektive översättare.

Heraldiken är till sin natur en världsomspännande företeelse, om man ser den i vidaste mening, och det har Neubecker gjort vid uppläggningsen av verket, även om vapenväsendet till sitt ursprung utgör en västerländsk kulturytring. Trots detta har illustrationerna i överraskande hög grad hämtats från de nordiska länderna. Det finns bl. a. några utsökt återgivna svenska medeltidsigill, ett utvecklingsschema för det svenska riksvapnet och Bengt Jönsson Oxenstiernas vapenexlibris från 1440-talet återgivet i färg. Övriga nordiska riksvapen är också redovisade. Bartholdy har i stort sett väl tillvaratagit de begränsade möjligheter som finns att skriva om texten så, att den passar nordiska förhållanden och har dessutom på ett flertal ställen kommit med nya och värdefulla synpunkter och tillägg.

Förutom en fyllig översikt, som belyser heraldikens uppkomst och utveckling samt dess ställning i nutiden finns bl. a. kapitel, som behandlar häroldsväsendet, terminologi, vapenrätt och vapenkonst. Boken är som tidigare nämnts rikt illustrerad (över 1000 färgbilder). Särskilt gläder man sig åt de förnämliga färgåtergivningerna av blad från berömda vapenhandskrifster som Wijnbergen, Zürcher Wappenrolle, Bellenville, Gelre, Toison d'Or m. fl. Det finns också en så gott som komplett översikt av det medeltida armorialbeståndet med koncentrerade uppgifter om tillkomsttid, antal vapen m.m. Däremot saknas en motsvarande förteckning över de viktigaste sigillverken. En innehållsrik litteraturförteckning anpassad till skandinaviska förhållanden utgör ett värdefullt inlägg. Här borde dock även ha hänvisats till Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, vars heraldiska uppslagsord gör detta verk till vår förnämsta referenskälla i ämnet. Ett utförligt

namn- och sakregister avslutar boken.

Att man finner fel och brister i ett så stort och omfattande verk som detta är naturligt. Så t. ex. visar texten under häroldsfigurerna på uppslaget sid. 88-89 på vanskligheterna med att inte tala samma (härolds-)språk i Norden. Med en »delt« sköld menar danskarna, att den är *kluven*, en *delad* sköld är »tvärdelt«. Termer som »treradsskaktavlet«, »firdelt og skrárt firdelt« eller »rudet« är också för en svensk inte alltid så självklara. Här borde översättaren ha kompletterat med motsvarande svenska termer, som väsentligt skilljer sig från de danska. Några för svensk heraldik viktiga häroldsbilder saknas, så t. ex. *spets*, *stråle sträng* och *kaule* och bland *skuorna* letar man förgäves efter den *dubbla tinnskuran*, *trappskuran* och *spetsskuran*. En *landskura* är på dansk »zigzagskure«. Några *snitt* finns ej redovisade. Bilden som visar sköldytans »topografi«, har numrering i annan ordning, än den vi i Sverige är vana vid och som ansluter sig till fransk blason. En ytterligare brist är avsaknaden av blasoneringsregler. Ordet blasonering finns visserligen i sakregistret, men de angivna sidhänvisningarna visar inte på något enda praktiskt exempel på eller talar om, hur man blasonerar ett vapen. På ett annat uppslag sid. 232-233 (ej sidhänvisat) ser man dock instruktivt hur ett sammansatt vapen beskrives. Det kan verka paradoxalt att kritisera en bok för att den innehåller för många och för stora färgbilder, i all synnerhet som den behandlar ett bildämne. En viss överillustrering råder i boken, som hade vunnit i överskådlighet och hanterlighet genom en något mera restriktiv illustration.

De påtalade bristerna får dock till största delen skyllas på den tyska originalupplagens text och bilder, som en översättare tvingas att ta hänsyn till. Som helhet kan man konstatera att Bartholdy gjort ett mycket gott arbete. Vi har i Norden fått ett standardverk, som både vänder sig till fackmannen och till en historiskt intresserad allmänhet.

Jan Raneke

Norsk nøgle

Herman L. Løvenskiold, *Heraldisk nøkkel*; Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø 1978; 287 sider med mere end 100 tegninger af Odd Fjordholm. Pris: 101 Nkr. indb.

Man kan glædeligvis sige, at det er på mode med heraldiske nøgler i Skandinavien. Norge er nu også på dette felt med Herman L. Løvenskiolds »nøkkel« kommet på linie med Sverige og Danmark - eller rettere et godt hestehoved foran.

Den norske nøgle omfatter nemlig ikke alene adelige våbener, men samtlige våbener i det norske Riksarkivs samlinger af laksegl fra 1650'erne og frem til vor tid. Endda er en række tvivlsomme eller problematiske våbener - altså for eksempel skjolde med initialer - medtaget, og i tilgift får vi - hvad savnes i de fleste andre nøgler - henved 100 deviser. Ydermere har nøglen et stort og udmærket afsnit om hvad der måtte befinde sig over skjoldet; det være sig hjelme og/eller kroner og eventuelle hjelmtegn.

Det drejer sig om ca. 4400 våbener fordelt på 2350 slægtsnavne. Det er en bedrift af format, der her er udført. Et meget stort og nyttigt arbejde ikke alene for os heraldikere, men også for slægtsforskere, museumsfolk og andre historisk interesserede.

Når Herman L. Løvenskiold ikke har turdet kaste sig ud i den mere avancerede heraldiske systematik, men holder sig til den gamle gennemprøvede alfabetiske orden, skyldes det sikkert det store materiales uensartede karakter og hensyn til brugere uden kendskab til heraldik. Det hele er nemt og ligetil at gå i lag med. Vignetterne anskueliggør på fortrinlig måde, hvad der tales om. Der kræves ingen forudsætninger.

Alligevel skal det varmt anbefales, at både forord og indledningen om nøglens brug læses grundigt. Det er en klog ældre herre, der her i en knap form udleverer kvintessensen af sine livslange studier over disse norske segl og våbener. Især hans bemærkninger om anvendelsen af den måske ikke helt reglementerede 5-bladede »rangkrone« er meget skarpsindige og så indlysende rigtige, at man siger til sig selv: hvorfor har jeg ikke selv fundet ud af det?

I forordet henvises her og der til middelalderlige forhold, segl og våbener. Det giver efter pålidelige forlydender gode forhåbninger, om at dr. Løvenskiold er i gang med endnu en norsk nøgle, den om våbenerne fra før 1650.

Men nu - og det er iøvrigt vel sent - skal der i dette tidsskrift lyde en hjertelig tak til Herman L. Løvenskiold for denne herlige nøgle til Riksarkivets skatkamre.

Haxt. -

De tre liljer

I nr. 41 af *Heraldisk Tidsskrift*, side 26, brugte jeg i min artikel om »Symbolske tal« en illustration af det franske kongevåben, de tre gyldne liljer i blå. Hvad jeg ikke vidste var, at tegningen er udført af den franske heraldiske forsker Baron *Hervé Pinoteau*, og at det franske kongevåben i netop denne udgave, kronet og med solen som baggrund, repræsenterer *l'Institut de la maison de Bourbon*, en kulturel organisation hvis ærespræsident er huset Bourbons nuværende overhoved, hertugen af Anjou.

Sven Tito Achen

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af Societas Heraldica Scandinavica, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 100 eller hvad der svarer hertil. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvemst gennem dansk postgiro 6 11 23 74, Societas Heraldica Scandinavica, c/o arkitekt Kurt Clauding, Azaleavej 26, 2500 Valby, Danmark. Ved indbetaling på postkontor bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Numrene 1, 2, 3, 5, 9, 13, 16, 20, 27, 29 og 35 er udgået. Alle øvrige numre kan stadig fås. Priserne er som følger, portofrit: Til og med nr. 30, pr. stk. Dkr. 10. – For alle 21 numre til og med nr. 30: Dkr. 200. – Fra og med nr. 31, pr. stk. Dkr. 35. – Fra og med nr. 34, pr. stk. Dkr. 40. – Fra og med nr. 38, pr. stk. Dkr. 50.

Redaktør:

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 København F.

Redaktionsudvalg:

Redaktør Sven Tito Achen, Trondhjems gate 4, 2. sal, 2100 København Ø.

Forfatteren Hans Krag, Lastad, Søgne, Norge.

Tandlæge Per Hougaard, Asylgade 6, 4000 Roskilde, Danmark.

Konstnären Karl-Gustav Hedberg, Hoplaksvägen 12 B 30, Helsingfors 33, Finland.

Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, 852 50 Sundsvall, Sverige.

Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Redaktør Sven Tito Achen, Trondhjems gate 4, 2. sal, 2100 København Ø.

Major O. H. M. baron Haxthausen, «La Cerisaie», 35, Traverse du Lavoir de Grand-Mère, 13100 Aix-en-Provence, Frankrig.

Med. lic. Torvald T:son Hohenthal, Västra Långgatan 1, SF 64100 Kristinestad, Finland.

Frater Benedikt O. Kälde, Benediktinerkloster Erlach, A-4174 Niederwaldkirchen, Østrig.

Fil. dr. Jan Raneke, Vallgatan 3, 234 00 Lomma, Sverige.

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark.

Kammerherre C. G. U. Scheffer, Skeppargatan 68, 114 59 Stockholm, Sverige.

Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, 852 50 Sundsvall, Sverige.

Greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.

Friherre Christopher von Warnstedt, Linnégatan 28-30, 3. sal, 114 47 Stockholm.

Heraldisk Selskabs styrelse:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Arkitekt Kurt Clauding, Azaleavej 26, 2500 Valby, Danmark (kasserer).

Major O. M. baron Haxthausen, «La Cerisaie», 35, Traverse du Lavoir de Grand-Mère, 13100 Aix-en-Provence, Frankrig.

Dr. phil. Herman L. Løvenskiold, Riksarkivet, Boks 10, Kringsjå, Oslo 8.

Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemo Allé 26, 2700 Brønshøj, Danmark (formand).

Fil. dr. Jan Raneke, Vallgatan 3, 234 00 Lomma, Sverige.

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark, (sekretær).

Hovråtsrådet Bo Tønneberg, Skolhusgatan 38 A 12, 65120 Vasa 12, Finland.

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 København F.